

1939 Üheteistkümpnes aastakäik Nr. 6

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

E. Trinkman-Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1939

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. E. Ellsto, Cand. phil. K. Leetberg 65 aastane	161
2. A. Saareste, Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. Aruanne ja väljavaated	164
3. J. Mägiste, Köhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade uurimise puhul (lõpp)	175
4. J. Györke, Tunnuseta omandussuhtest uurali keelis	179
5. V. Alto, Märkmeid noomenite kokkukirjutamisest	183
6. Vastuseks („Õige-keelsuse ja õigekirjutuse küsimuste“ asjus):	
A. S-te, <i>Kettunen</i> 'ile või <i>Kettusele</i> ?	186
J. V. V., <i>-tus</i> ja <i>-tis</i>	187
„Rahvaste nimede kirjutamisest	187
7. Raamatute ülevaade:	
E. Nurm: <i>E. Muuk</i> ja <i>M. Tedre</i> , Lühike eesti keele- õpetus II. Teine trükk	187
E. Ellsto: <i>A. Saareste</i> , Die estnische Sprache	189
8. Tõdemailt:	
J. Mg., Karjala-aunuse keele uurimise viimaseist edusam- mudest	191
9. Kroonika: Dr. Julius Zolnai	192

eesti deklinatsiooni ja konjugatsiooni kohta, kuna viimaks ilmusid „Eesti keele grammatika“ (1921), „Eesti sõnade tuletus“ (1921) ja „Eesti lauseõpetus keskkoolidele“ (1925). Kohati ametlikust kirjakeelest kõrvale viivate reeglite ja erineva terminoloogia tõttu pole need tööd saanud pretendeerida üldtarvitusele koolides, kuid sisaldavad ometi (näit. eesti keele õpetajale või korraldajale) kasulikke vaatekohti keele tundmiseks ja korraldamiseks, eriti lauseõpetus.

K. Leetberg on tugev kriitikas, esitades siiski ka rohkesti parandusettepanekuid. Iseloomustavaks näiteks L. keelelistest seisukohtadest võiks nimetada kirjutist „Ühtekõlavad sõnad ja abinõud nende vastu“ („Päevaleht“ 1924, aug. neljas nr-s). Asudes kindlalt rahvakeelsuse põhimõttel väidab autor siingi, et kunstlikult loodud ühtekõlavad ja ligidase tähenduse tõttu ära vahetatavad sõnad on halvad ning et õige keeleinstinkt otsib abinõusid neist lahti saada (näit. *joonistamine* ~ *joonestamine*, *omadus* ~ *omandus*, *parem* ~ *pahem*, *käsitan* ~ *käsitlen*, *käsitus* ~ *käsitlus*, *tunnustan* ~ *tunnistan*, *taotan* ~ *taotlen* ja *omastav* ~ *osastav* [millega eriti L. sõnade järgi koolides inimesi piinatavat]; lisagem siia juurde õnnetud *käänamine* ja *pööramine* [ühes *pöörd-sõna*'ga pro *tegusõna*] ning tunnustagem tõtt!). Samal põhjusel soovib autor tarvitada (sõnade viimaste silpide mitterõhutamise tõttu emakeele kõnelemisel ja lugemisel) segimisevate käänete puhul „hoiatussõnu“ *kuni* ja *ilma* (mitte *7. veebruarini* ja *postita*, vaid *kuni 7. veebruarini* ja *ilma postita*), mis juba ette määravad kaasuse ja vabastavad viimase silbi „raiumisest“ (*postiga* ja *postita*). Niisama on L. *i*-superlatiivi vastu, sellele eelistades ilmekamat kaudset kujundamist *kõige* abil, ning *i*-mitmuse vastu pikemate lõppude kasuks. Kaitsmist leiavad L. poolt ka verbi täiendused nagu *ära*, *maha*, *üles*, mis „ütlemisele midagi uut juurde ei anna“ ning mida keeleparandajate poolt keelest tahetavat kõrvaldada, mis aga „ütlemise selguseks väga tarvilikud on“. Läbikäivaks põhimõtteks siin ja mujal on vaade, et kõneleja loomupärane keeleinstinkt on mõnikord parem teadliku ja tahtliku keeleparandaja omast, kelle keeletundmus sageli on nürinenud. Keelt võivad parandada ainult see, kes ise targem on kui keel.

Siin puudutatud artikli mõtted on sissejuhatavaks peatükiks K. L. kõige uuemale raamatule „Äpardunud keeleuendus“ (1927, 56 lk.) motoga: „Rooga keedetakse kümme aastat, rahvas peab niikaua nälgima.“ Muidugi pole keeleuendus oma olulisemas osas äpardunud, ometi peab ütleva (ja mitte ainult praeguse tähtpäeva puhul): kes soovib

tutvuda K. Leetbergi vaatekohtade, vaimu ja isikupärase stiili, aga ka keeleelu sisemise iseloomuga, lugegu seda — kohati vaimukusega ja subjektiivselt kirjutatud omapäraselt raamatut. — Peale puhtkeeleliste tööde on L. ühtlasi esinenud kui tõlkekirjanik ja trükkitoimetaja (vt. EBL).

Seltskondlikust tegevusest olgu näiteks nimetatud varasema ajajärgu kohta avaliku „Kalevipoja“ kriitikaga tormi äratanud ja „Kalevipoja“ hindamisse pööret sünnitanud kõne (ja brošüür) „Kui pikalt on Kalevipoeg rahvaluuletus?“ (Peterburi 1911), milles väljendus ilmekalt L. iseseisvus ja vastuvoolu tõusmise julgus, viimase aastakümne kohta aga peale tavaliste ettekannete näit. tegutsemist Villem Reiman'i mälestuse jäädvustamiseks, kelle aadete pool-dajaks ning töö austajaks L. on end uhkusega pidanud.

K. L. suhtumist kirjandusse mäletab vahest kõige paremini rohke endine õpilaskond. Seegi suhtumine on olnud tugev kriitikas, uuemate kirjandusvoolude suhtes teataval määral ühekülgne, ometi on seega — üldmaksvatest vaadetest mõnikord erinevate, kuid alati iseseisvate seisukohtadega — kuulajaid viidud mitmekülgsele tööde hindamisele, modernis ja mööduvas püsiva tera otsimisele. Ei ole vahest üleliigne konstateerida ka Tolstoi kunstivaadete mõju L. mõõdupuude-valikule. — Lemmikobjektideks eesti kirjanduse käsitlusele on temale olnud Koidula, Anna Haava ja Ernst Enno luuletised, mis vastavalt poeesia esmajärgulisele üles-andele vahenditult kõnelevat hingest hingele.

Seejuures tuntakse L-i kui autori omapärasuste ja tahte innukat kaitsjat kõigi vastu, alates maksvaist normidest erinevaid keelevorme mitteladuvast „trükipoisist“ kuni klassiliste autorite tööde, eriti luuletiste „parandajateni“, kelle töö läbi kunstiteose väärtus mõjukuselt sagedasti kaotanud. Ometi ei leia L. silmis armu mõnede autorite tema arvates sihilikud iseäratamispuüded uuemas kirjanduses.

Lõpuks nimetagem K. Leetbergile omast idealistlikku ilmavaadet, usku inimese ja inimkonna lõpmatusse arengusse paremuse poole, samuti L. kui pedagoogi ja kui sügava sisemise haridusega inimese isiklikku eeskuju ning heatahtlikku suhtumist kõigisse edasipüüdjaisse. Tähtpäeva puhul kõike seda meelde tuletades on allakirjutanul rõõm siin ühineda EK toimetuse tervitusega hallpealisele keelemehele ning lõpetada neid sõnu tema poolt energiliselt kaits-tud Koidula parandamata ridadega:

*„Ja mis südamest tuln'd, mingi,
jälle mingi südame!“*

Elmar Elisto.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist.

Aruanne ja väljavaated.

Kultuuri ja vaimuelu paljudel aladel, nii ühiskondlikus, rahvuslikus ja riiklikus elus, kuid ka haridustöös ja teaduslikus uurimistöös, on võimalik tähele panna, et töötamise laad ja suund eri aegadel on teatud määral eripalgeline, et tegevuse arengu eri järgud loomult on üksteisega sõltuvuses, et aeg ja olud on sagedasti määravad töö ja tegevuse karakteristikutele ja ülesandele. Saame alati kinnistada esmalt teatavat eelaimduste, kobamiste ja katsetamiste ajajärku, mil tarbed ja huvid alles kumamas umbselt ja tärkamas, siis juba aega, mil toimima hakatakse reaalsemalt ja selleks ka võimed kasvanud ning olud avardunud, kuid esialgu seistakse tarviduse ees töövälja, olukorda ja aineistiku ennast esialgselt üle vaadata, seda lähedale tuua ja käsitletavaks teha. Siis sageli järgneb teatav tähiste panemine, suuremais joontes ülesannete seadmine, probleemistikus sihtmõtet, tähtsamate sihtjoonte ajamine. Edasi on loomulik, et töö juba suundub rohkem eritluse alale, eriküsimuste üksikasjalikku juurdlusse ja läbitöötamise. Ja lõpuks juba võimalused avanevad sünteesiks ja kokkuvõteteks, suurte küsimuste lahendamiseks ja esialgsete sihtide õiendamiseks. On seejuures enesestki mõistetav, et need ajajärgud ometi ei esine puhtal kujul, vaid et ajale omasemat laadi töö kõrval toimub ka teissugusemat, nii tagasi kui ettegi küündivat.

Meie rahvuslike teadustes ja nimelt eesti keele uurimises tohiks see puhte-aeg, sageli asjaarmastuslike ja undamisi katsetamiste, puudulikkude oskuste ja teadmiste ning mitteküllaldase aineistikuga varustatuse aeg juba olla möödunud. Kümme aasta eest, kui Eesti iseseisvus oli meile kätte võidetud ja eesti ülikool avatud, pääsesime teatavasti ka vabamalt ja kindlustatumalt oma emakeele õppimise ja uurimise töömaadele. Ja lühikese ajaga võrsus meil ka tarvilik arv töömehi, õpetlasi. Võib olla, et laiemad hulgad jäid ootama peagi sellelt põlvelt ja iseseisvuse esimeselt aastakümnele meie keele olu ja arengu suuremate, kokkuvõtlike ja sünteeside käsitlemise ilmumist, olgu näiteks eesti keele ajalugu, eesti murrete arengu ja praeguse olukorra käsitlemist, nüüdisaegse eesti (peamiselt ühis- ja kirjakeele) teadusliku grammatikat, täielikumalt eesti keele sõnaraamatut, etümooloogilist sõnastikku vms. Võib-olla jäädi ootvele, et nüüd kohe kogu ulatuses valgustust leiavad meie keelele põhikü-

simused nagu eesti kirjakeele tekkimine, eesti keele murdelised erinevused eestlaste eraldi elu algusaegadel ja muistse iseisivsuse ajastul, sõnade järjekord, objekti tarvitust kõnekeeles määravad seadused, kohanimede etümoloogiline selgitamine jmm. Seda ometi niipea ei järgnenud. Vastupidi, osutus, et üldiselt kalduti palju väiksemate probleemide, üksiküksimuste uurimisele ja asuti ka aeganõudvale ja kulukale toorainestiku kogumisele.

Meile siin, kitsamaile ringidele, on muidugi alati olnud selge, et see talitusviis eesti keele tundmaõppimise ja selgitamise teedel ongi ainus otstarbekohane ja õige, et meilgi suuremate probleemide arutamist ja sünteesi tegemist tuleb rajada kindlaile alustele, olundi põhjalikule tundmisele ja selle üksikasjade tihedale sõelutusele. Kuna teatavasti probleemide uurimine alati kõige paremini ja tõhusamalt sünnib isiklikul algatusel, üksikute, lahustoitivate õpetlaste tardumata, mehhaniseerimata töömeetoditega, on teisalt selge, et ainesniku kogumine ja kättesaadavaks tegemine — samuti väljandmine — nõuab suuremate ringkondade, tervete asutuste liikumapanekut ja lähemat organiseerimist. Seda tingib tehtava töö suur kulukas, kuid ka nõue, et töö toimuks võimalikult üldisemalt vastuvõetaval, laiemais asjatundlikes ringides heaks kiidetud kujul ja võimalust mööda ka ühtlaselt. Nõnda siis kujunes meilgi loomulikuks, et selle töö endale ülesandeks võttis meil vastset loodud keeleteaduslik asutus, Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti murdeainestiku kogumist on toimetatud, nagu teame, varemategi aegadel. Selleks teatud kavatsusi tunneme juba J. H. Rosenplänter'il (vt. ms. Beitr. I, lk. IV, VI—VII). On ka tuttav, et akad. F. J. Wiedemann oma uurimistel on teinud l. s. 60-ndaal aastail mitmed reisid mööda kodumaad ja et Eesti Kirjameeste Seltsi ringkonnas dr. M. Veske on kogunud eri murdealadelt andmeid a. 1875—84, mille vili aga kahjuks — peale vähese trükisilmunu¹ — on läinud kaotsi. On ka teada, et dr. Jak. Hurt ühes rahvaluulelise, rahvausundilise ja etnograafilise ainesnikuga korras tas veel keelematerjali kogumist, mille tulemused meil talle Eesti Rahvaluule Arhiivis. Nimetagem veel J. Jõgeveri sellekohaseid üleskutseid „Eesti Kirjanduses“ 1906, lk. 244—7 („Mõnda keele kohta“), 1909, lk. 207—9 („Üleskutsed Eesti keele üleskirjutamisele“) ja Eesti Kirjanduse Seltsi poolt (eriliselt V. Reimanni, H. Ojansuu,

¹ Vt. OES-i AR (SbGEG) 1876, 1877, 1884, OES-i T (VhOEG) VII, EKMS-i AR VI, VII, X.

O. Kaldaja ja J. Jõgever (1908 algatatud ja a. 1913 uuesti virgutatud liikumist rahvakeele sugemete kogumiseks¹, mida viimast mõeldi korraldada täpselt Soome tolleaegse murdekogumise eeskujul, selle vahega, et otsesid kavatsusi eriteadlaste väljasaatmiseks siiski polnud, vaid ainekute korjamist loodeti laiadelt hulkadelt². Mainitagu siinkohal veel üksikute keeleteadlaste nagu J. Jõgever (1909, 1920), V. Grünthal'i (1909—11), L. Kettunen'i (1908—10), J. Mark'i (1912), G. Vilberg'i (1912) ja allakirjutanu (1916—) murdeuurimisrännakuid Saaremaal, Kodaveres, kirderandadel, Lääne- ja Pärnumaal jm.

See väheulatuslik ja juhuslikumat ilmet kandev töö ei rahuldanud aga enami sugugi neid nõudeid, mida meile hakkas moodne teaduslik uurimine seadma, mille koldeks oli saanud meie neer rahvuslik ülikool.

A. 1921 seepärast sündiski Eesti Kirjanduse Seltsi ja vastselt asutatud Akadeemilise Emakeele Seltsi ringkondade vahel kokkulepe üritada Eestis uutal alustel murdeainestiku kogumist ja see töö otsustati jätta AES-i ülesandeks³. Ja kitsama ringi nõupidamisel, millest osa võtsid professorid J. Jõgever, L. Kettunen, J. Mark ja allakirjutanu, tehti otsuseks tööle täiel pingel asuda 1922 suvel, peale selle, kui juba eelneval aastal oli katseks üks uurija (P. Voolaine) läkitatud Koiva eestlaste ja lutsilaste juurde. Koostati ka teatud tegevuskava 10 aasta jaoks. Tööd otsustati alustada neljas sihis: 1) sõnavara ja fraseoloogia kogumine Wiedemanni sõnaraamatu järgi küsitlemise teel 30-st kihelkonnast, 2) häälikulooliste karakteristikate nõutamine igast kihelkonnast, 3) murdetekstide kogumine igast khk-st, 4) kohanimedega kogumine ülemaaliselt⁴. Töö laad ja tehniline külg määrati üldjoontes kindlaks, arvestades Soomes korraldatud tööd, mõnede Eestis tegevuses olnud uurijate kogemusi ja meie endi eriolusid, võimeid ning võimalusi. Juhatamine usaldati allakirjutanule. Ainelist toetust tööks saadi juba esimesel aastal, Vabariigi Valitsuselt ja Eesti Kirjanduse Seltsilt, kokku 120.000 mk. Ja töö algas.

Täna⁵, meie Seltsi 12. tegevusaasta lävel, pühitseme nüüd selle isamaaliku ja üldiselt meie teadusele tähtsa töö

¹ Vt. lähemalt A. Paim, E. Kirjand. Selts 1907—1932, lk. 64—8.

² Vt. Joh. Aaviku toimetusel ilmunud „Üleskutse ja juhatus Eesti rahvakeele sõnade korjamiseks“, 1913.

³ Vt. AES-i prot. nr. 17 (19. XII 1921) ja nr. 22 (10. III 1922).

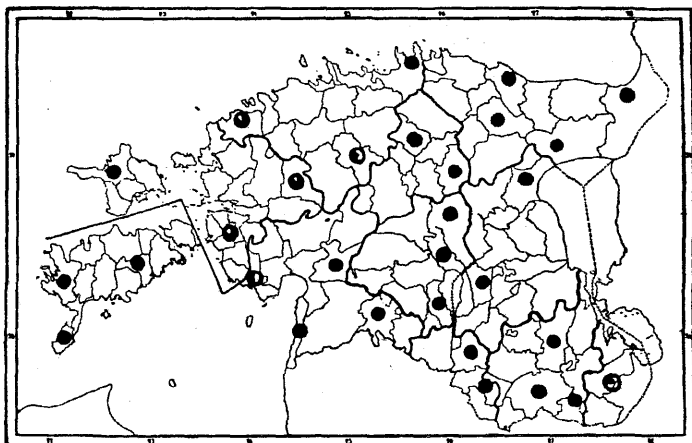
⁴ Neist kavatsustest lähemalt allakirjutanal: „Kuidas murdesugemeid koguda“, EK I (1922) 53—8.

⁵ Ettekandena peetud AES-i aastapäeval 14. veebruaril 1932.

10-aastast mälestust. Lubatagu siis kärmet pilku tagasi heita tehtud töö viljadele. Vaadelgem lähemalt, mida oleme saavutanud, mida oma 10-aastasest töökavast oleme suutnud teostada ja mida vahest jäksanud korda saata isegi üle kavatsuste ulatuse. Tehkem seda töö eri alade kaupa.

1. Kogumine Wiedemanni alusel ehk nn. tähestikuline sõnavarakogumine

on lõpule viidud 24-s kihelkonnas ja pooleli (kuna vahepeal oli uusi ülesandeid juurde sünenenud, vt. allap., p. 2!) 6-s khk-s (küsitluskavatsusest teostamata 7,3%). Vt. kaarti nr. 1!

Kaart nr. 1.

Selle tööga lähedalt liitub küsitlemine nn. „Lisasõnastiku“ (1930, 287 lk., + „LS-u esimene jätk“ 1931, 33 lk.) järgi, mis seni¹ sisaldab umb. 6300 kas trükitud allikais täiesti tundmatut, murdeist uurijate poolt alles avastatud sõna või tähenduslikult vähe tuntud, nn. haruldast sõna. LS-u varal on küsitlemist seni (1927—31)² olnud 45-s eri punktis (s. o. 45 khk-s, mõnedes töö siiski pooleli). Vt. kaarti nr. 2! Selle jälgimisvahendiga on võimalik olnud meie rahvakeelest rehitseda tundmatuid või vähetuntud tüvisõnu, mis võiksid tähtsaks selguda meie kirjakeelelegi.

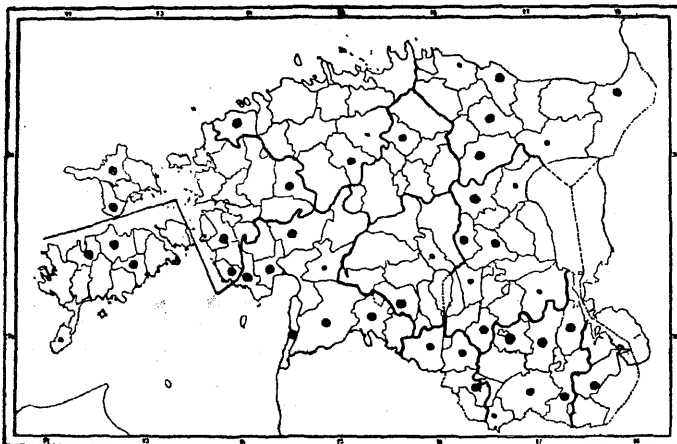
¹ Sellele lisaks ilmus 1932 kevadel „Lisasõnastiku teine jätk“ (26 lk., umb. 450 sõna).

² A. 1927—29 toimus kogumine masinkirjal paljundatud küsitluskavade varal.

Wiedemanni ja LS-u abil on seni kogutud ainestikku arvult üle 311.000 sedeli.

Sedelite arvud eri kihelkondadest on järgmised: Hls 10.037, Hää 12.146, Iis 8.062, Juu 4.490, Jäm 8.445, JMd 7.965, Khk 13.735, Krl 8.471, Krs 8.836, Koe 8.007, KJn 8.262, Kuu 10.100, Mär 9.251, Puh 8.502, Plt 9.140, Plv 9.843, Ris 6.900, Rõi 13.529, Rõu 7.145, San 9.390, Setu 1.190, Trv 9.900, Tor 9.088, Trm 8.284, Tõs 7.555, Vai 12.480, Vas 6.672, VII 8.210, VJg 9.185, VNg 10.078.

Et stipendiaadid töö algusaegadel olid veel puuduliku ettevalmistusega ja väheselt vilunud, jätab teatud osa viie esimese aasta tulemustest kvaliteedilt paljugi soovida. Suurem osa tööst siiski on kas rahuldav või isegi hea, eriti viie viimase aasta saavutised.

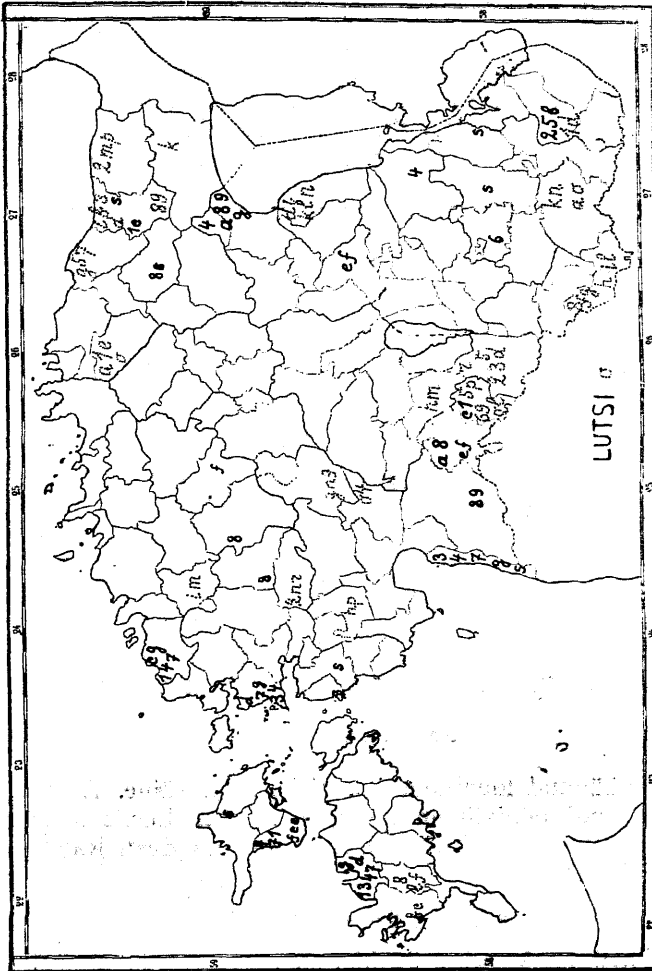

Kaart nr. 2. ● suuremad, • vähemad kogud.

2. Kogumine sisuliselt, mõistepiirkondade kaupa.

Meie murdekorjamise algusaastail juba oli selle töö juhatusele selge, et alfabeetses korras ainestiku kogumine nõuab täiendavalt kogumist ka ideoloogilises järjestuses (Wd. sõnastiku põhjal küsitlemine pidi olema ainult „kõigepealt“, vt. EK I 153), ja teatud küsitluspoognate ja mõistepiirkondade alusel oli juba kogutud — tõsi küll hõredalt — a. 1922 umb. 6.000 sed., a. 1923 umb. 4.900 sed. jne. (Nõud, vanker, regi, sugulusnimed, ristnimed, tähed, linnud, kalad jm.). Sel alal töö suuremat süvendamist aga

takistas uurimisvahendi, s. o. mõisteliste sõnaloendite puudumine. Kui aga Wied-i järgi küsitlemistest suurem osa oli läbi ja selle meetodi teatud puudused hakkasid enam ilmsiks tulema, selguma ja kui teisalt ka teoksil oleva „Ideo-

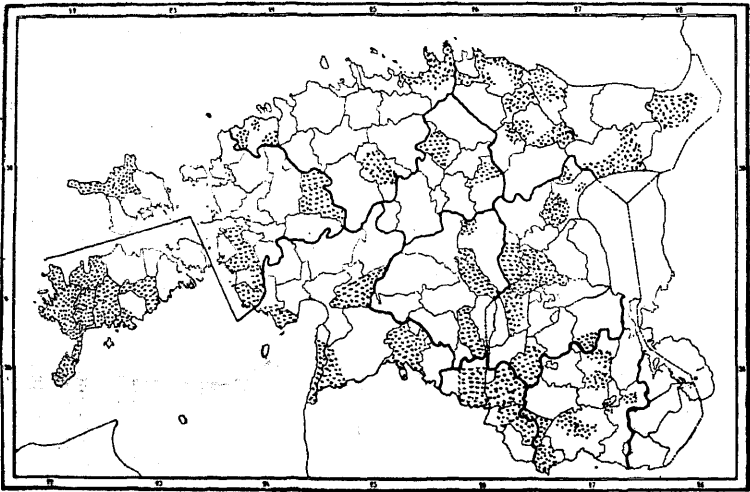

Kaart nr. 3. A. 1929—31 ja (täppooneliste nr-tega) 1932 kogutud: Aeg h, Armuelu 1, Ehitused i, Heinategi 2, Ilmastik 3, Kalandus 4, Karjandus 5, Kehakatted 6, Maastik k, Meri 7, Mesindus 8, Metsandus 9, Mõõdud ja kaalud l (= L), Mängimine m, Nõidamine p, Nõud a, Põllandus b, Siseveed n, Suguvõsa (sugulusnimed) c, Sõimusõnad s, Taevaolatus d, Tervis, haigus, surm o, Toitlus e, Tuli ja tuletegemine f, Valmud ja fondid p, Veesoõdukid g, Varvid ja värvimine r.

loogilise sõnastiku“ käsikiri rohkem hakkas kuju omandama, otsustati mõistelist küsitlemist juba tugevamini rõhutada ja laiendada. 1929 suvel katseks saadetigi üks stipendiaat ainuüksnes ideoloogilisele kogumisele (Ridalasse, saadud 1.500 sed.). Järgneval, 1930. a. oli sel kogumis-

viisil töötajaid 11 ja a. 1931 — 6¹. Töö seniseks tulemuseks meil on mõttepiirkonniti sõnakogud 18—20 kihelkonnast umb. 17.300 sedeli ulatuses ja järgmistelt mõistealadelt. Vt. kaarti nr. 3!

Ideoloogilisel meetodil kogutud ainekust valdav osa, nagu selgunud, vastab täiel määral Murdetoimkonna poolt tööle asetatud nõuetele ja need kogud võivad sõnade sisuliseltki küljelt pakkuda rohkesti uut vastavate alade uurijale. Tähendatagu siiski, et AES-i MT kui oluliselt keeleteaduslik asutus pole muidugi vajaliseks pidanud kalduda sõnavara mõistelise poole uurimise äärmustesse, vaid esi-

Kaart nr. 4.

joones on püüdnud toonitada ikkagi keelelist külge. Asjade ja mõistete endi põhjalikum uurimine on meil Eestis teatavasti eriasutuste — Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Rahvalaule Arhiivi ülesandeks.

3. Kohanimede kogumine.

Kohanimed on kogutud 33 khk-st, seega $\frac{1}{3}$ kogu meie keelealalt. Sedelite arv on 34.600. Vt. kaarti nr. 4!

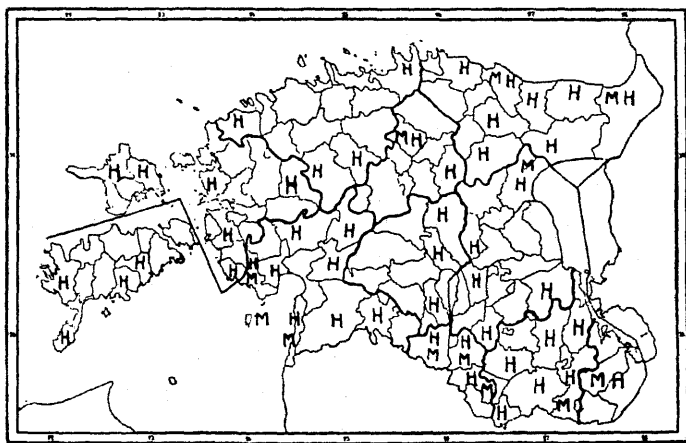
See töö on viimaseil aastail — ideoloogilise kogumise esiletõusu tõttu — pisut vaibunud. Kuid Eesti Keele Arhiivi, kuhu AES-i murdekogud teatavasti on deponeeritud,

¹ Tänavu suvel. — Korr. märkus.

on lisandunud vahepeal ka muul viisil, nimelt ülikooli töödena saadud kohanimekogusid. Tuleval aastal on AES-i MT-l kavatsus seda tööosa jällegi virgutada.

4. Murdetekstide kogumine

on toimunud 40-st eri kihelkonnast. Kuuldelisi tekste on Selt-sil praegu umb. 1820 lk., fonograafseid tekste 223 rulli. Tekstidest on kaugelt suurem osa täiesti rahuldav või heagi. Need kogud on teadlastele tulevikus, ideoloogiliste kogude kõrval, kahtlemata kõige täiuslikumaks ja ustavamaks uurimisainestikuks. Ja sisulisestki küljest need pakuvad palju uut ja tähelepandavat meie rahva vanemate kommete, olustiku, ilmavaate ja loomingu jälgijatele.

Kaart nr. 5. H — häälikulooline, M — morfoloogiline ülevaade.

5. Häälikulooliste ja morfoloogiliste ülevaadete kogumist

on seni olnud 50 khk-st (nende seas 12 morfoloogilist karakteristikat), kokku umb. 8.700 lk. Vt. kaarti nr. 5!

Stipendiaatsid on AES-l 10 a. jooksul olnud kokku 97 isikut, nende seas 53 naist (peam. naisüliõpilast) ja 44 meest (meesüliõpilast ja meesõpetajat), kõik vastava keeleteadusliku eriharidusega. Nendest siinkohal mainitagu järgmisi, kes tööst on osa võtnud pikema aja vältel (4—7 a.) ja paremate tagajärgedega: Joh. Arike (7 suve), Karl Mihkla (5 s.), Salme Soosaar (5 s.), Mihkel Tooms (5 s.), Salme Tanning (4 s.), Linda Pärt (4 s.).

Üldse on töötatud, peamiselt suviti, 220 kuu, s. o. kokku 181 $\frac{1}{3}$ aasta jooksul.

Rahaliselt on selle aja kestel kogutud keeleainestik AES-le maksma läinud 23.201 krooni.

Tulemuseks on ainek, ilma milleta meil ülikoolis õpetööd praegu eesti ja sugukeelte alal ei oskaks kujutada, ainek, mida Eestis ja kaugemalgi iga õpetlane, kes eesti keelt või lähemaid sugukeeli käsitleb, tingimata peab tundma ja arvestama ja mida seni ilmunud töödes õngi juba arvestatud.

Väljavaated ja lähemad kavatsused.

Moodne lingvistika asetab teatavasti kõnekeele aineskoegade peale ainese usaldatavuse ja täpse noteerimise nõude veel järgmisi nõudeid: 1) Ainekku olgu kogutud keeleala võimalikult rohkest eri punktidest (uurimispunktide võrgu tihedus), et hõlbuneks keelenähtuste täpsem levinguline, keelegeograafiline jälgimine. See tarve on tekkinud äratundmisest, et paljud nähtused seletuvad naaberalade esinduse mõjuga, eri maa-alaliste esinduste vastastikuse sõltuvusega või samas punktis eriaegsete levingulainete kui „geoloogiliste“ kihtide suhetega. Murdefenomenide uurimine nõuab nüüdisajal sama nähtuse esinduse arvestamist kogu keelealal. 2) Ainekku tähenduslikku (intellektuaalset kui ka affektiivset, stiililist) külge olgu jälgitud üksikasjalikult, põhjalikult, sest keeleliste nähtuste isegi kõige materiaalsema külje, hääliknähtuste — kõnelemata siis morfoloogiast, süntaksist, sõnavarast — seletamisel tuleb suuresti silmas pida sõnade sisulist — „Wörter und Sachen“ — poolt, sõnade individuaalseid väärtusi. Sellelt seisukohalt on murdetekstid eriti tähtsad ja ustavamad. 3) Ainek samast murdepunktist olgu kogutud võimalikult täielikult ja tühjendavalt, sest nähtuste seletamisel on sagedasti arvestatav muu ainekku esindus samas murdes, asjaomase idioomi kogu süsteem, kogu ehitus, kogu struktuur.

Nende nõuete täielik rahuldamine meie oludes pole aga kuigi hõlps. Kuigi riigivalitsus, ülikool ja kultuurkapital on kiiduväärt arusaamist meie ülesandeist näidanud ja lahket vastutulelikkust meile osutanud, on meil aineline abi ikkagi jäänud puudulikuks, mis meie maa ja rahva kehvisega seletatav. Siin tahaksin ometi toonitada, et rahva piiratud jõukust arvestadeski on meil Eestis murrete uurimiseks kulutada siiski tunduvalt väiksemaid rahasummasid kui mõnelgi teisel meiega võrreldaval naabermaal.

Ainekku otstarbekohane kogumine nõuab hästi vilunud, spetsiaalse haridusega ja tööle täielikult pühendunud uuri-

jaid, kelle arv aga ei tohiks olla suur. Meil aga õpetlaste pere eesti keele alal üldse on väike, nad on ametiliste kohustega täiel määral seotud. Ülikooli lõpetanud eesti filoloogide kohta peame samuti toonitama viimast — me kõik tunneme meie emakeeleõpetajate ränka töökoormatist. Oleme seepärast pidanud leppima pea ainuliselt üliõpilastega, esimesil tööaastail isegi noorte, alles algajate üliõpilastega, viimaseil aastail küll juba vanematega. Kuid me ka teame, et noorte filoloogide pere Eestis on suuremalt osalt õige kehvadest ringkondadest, nad peavad oma õpingute lõpetamisega tõttama. Arusaadav, et nad murdekogumise tööks saavad aega pühendada üksnes suviti ja ka siis õige piiratud määral, 1—2 kuud. Sellest tulebki meie ainekogujate väga suur arv (97) nende 10 a. kestel, mis mõnevõrra kahjulikult on kajastunud töö ühtlusel, aineastiku võrreldavusel. Oleks meie materjal 220 kuu (= 18 $\frac{1}{3}$ a.) jooksul seevastu olnud kogutud 10—20 isikul, siis see oleks märksa ustavam, põhjalikum ja ühtlasem olnud ning kahtlemata ka arvukam. Töö korralduse tunduvaks puuduseks peab nimetama ka asjaolu, et tööde juhatamiseks ja korraldamiseks pole meil võimalik olnud hankida jõudusid, kes oma võimeid ja aega oleksid saanud sellele tööle pühendada täies ulatuses. Muudes maades on võidud siin talitada paremini.

Neid puudusi peame tulevikus katsuma miinimumini vähendada, s. o. peame püüdma kindlustada endile ainelist abi, veel paremini ette valmistama kogujaid ning katsuma ligi hoida teatavat kogujaskontingenti püsivamalt.

Kui aga arvestada meie olude kitsust ja võimete vähesust, siis olen isiklikult küll veendunud, et kulutatud ainelist jõududega võrreldes (23.200 kr.) ja stipendiaatide noorust ja kogemuste mõõdukust arvestades on meie töö tulemused täiesti head. Kui meil ka varanduslikke võimeid sageli on olnud kehvalt ja tööd on tulnud mõnelgi teha põgusalt, lühiajaliselt, on seda ometi tehtud tähelepanitava hoolega, sügava huvi ja andumusega. Ses mõttes on tänu avaldada väga paljudele meie stipendiaatidele. Igatahes meie praegused kogud annavad meie keeleala, meie murrete kohta palju tihedamat ja täielikumat pilti kui mõnelgi naabermaal, kus tööd on tehtud paremate eeldustega. Ja meie murdetekstide kogud (1820 lk. ja 223 fon. rulli, neile lisaks veel muul teel hantitud tekstid, kokku siis 51-st khk-st) on meie keeleuurimise kõige paremaks ja ustavamaks raudvaraks, millele lähedale pole samuti meie naabermaad jõudnud. Kui meile veel viis aastat võimaldatakse umbkaudu endiste ressursidega tööd jätkata ja täiendava kava ulatuses tööd ka lõpe-

tada, siis usume, et oleme väärtusliku töö teinud oma jõudude vähesuse kiuste ja ka odavalt.

Meie järgneva viie aasta kava aga peaks olema:

1. Wiedemanni järgi küsitlemine 6-s poolelijäänud kihelkonnas lõpetada (umb. 12—15 töökuud).

2. Kohanimede kogumine ülemaaliselt lõpetada.

3. Ideoloogilist kogumist suuremal määral jätkata. Läbi küsitleda võimalikult kõik mõistealad, neist tähtsamaid 3—5 punktis. See töö võiks kesta vähemalt 100 kuud.

4. Tulevase Eesti Keele Atlase¹ jaoks andmeid edasi koguda tähtsamate keeleliste erinevuste kohta igast khk-st (a 2—4 punktist).

5. Murdetekstide kogumist jätkata igas khk-s, võimalikult eri punktideski.

6. LS-u läbiküsitlemine igast khk-st lõpetada.

7. Jätkata häälikulooliste ja morfoloogiliste karakteristikate hankimist igast khk-st.

8. Korraldada perekonnanimede ja vanemate ristinimede kogumist igast kihelkonnast.

9. Korraldada tähtsamail murdealadel instrumentaalfoneetilisi uurimisi.

Seda konkreetset töövilja, mida praegu AES-i kogudena näeme Eesti Keele Arhiivis (EKA), tuleb võtta paljude huviosaliste isikute ja teatavas mõttes laiemategi ringide ühiste jõupingutuste kogutulemusena. AES-i ja ainekku tarvivate uurijate nimel lubatagu siin tänu avaldada kõigile, kes selle töö kordaminekuks otseselt või kaudselt on kaasa aidanud, nimelt Vabariigi Valitsusele, Kultuurkapitali nõukogule, Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali valitsusele, Tartu Ülikooli valitsusele, AES-i toetajaliikmeile ja E. Kirjanduse Seltsile ainelise toetuse eest, töö ja nõuga avitamise eest aga meie stipendiaatide arvukale perele, AES-i juhatusele ja MT kaasliikmeile, ning lõpuks neile paljudele vanadele eidekestele ja taadikestele, kes oma töörikka elu viimseid päevi pole keelanud kulutamast oma vaimlise püüanduse edasiandmiseks nooremaile põlvedele!

Kogutud ja kogutava ainekku suhtes jääks meil aga soovida, et see tunn või vähemalt vaikiv keelevara korraldatuna lähemal aegadel pandaks suuremal määral kõnelema kui seda seni sündinud.

Albert Saareste.

¹ Vastavaist kavatsustest vt. allakirjutanul: „Viron kielikar-taston julkaisemisaikeesta“ (Suomi V 10 või Vähäisiä kirjelmia LXVIII).

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. 2

Selle laenude suffiksaalkohandumise printsiipiaalse tunnustamise kõrval aga kahjuks tegelikult sagedasti on jäetud kahe silma vahele läänemere-sm. laensõnade lõpposa seletumisvõimalused oma tuletusõpetuse varal. Vanimate slaavi ja balti laenude alal on sõnalõpuküsimused lihtsamad ja vähesema tähtsusega, kuid algsm. germaani laenudes seevastu on sõnalõppude-võrdlusile antud laenukronoloogiliselt sageli otsustav tähtsus, milles läänemere-sm. tuletusküsimustega tutvumine mõnigi kord paneb kahtlema.

Võtame kõigepeält balti ja germ. rohkete *as-*, *äs-*lõpulistest laennoomenite küsimuse. Balti *as-*, *ias-*, *ys-*lõpulisest nominatiiviga maskuliinumite järeltulijad on teatavasti kõige tavalisemalt algsoomes olnud kahte liiki — *as-*, *äs-*lõpulisest või *a-*, *ä-*lõpulisest (resp. -tüvelised): ühelt poolt *oinas* -leedu *ávinas*, *ratas* -leedu *rátas*, sm. *ankerias*, e. *angerjas* -leedu *ungurýs*, *haljas* -leedu *žálias* jne., teiselt poolt sm. *kaula*, *kakla*, e. *kael* -leedu *káklas*, sm. *heinä*, e. *hein* -l. *šiénas*, sm. *tyhjä*, *tühi* -l. *tüščias* jne. Thomsen¹ on asja seletanud nii, et läänemere-sm. *s-*lõpulisest laenud baseeruvad balti nominatiivil, ent *s-*tud — oblikvakäändeil, eriti akusatiivil. Seega siis kõnealuse laenu-esinduse häälikuline kahepaiksus põhineb balti substraatidel, nagu see ka suurel osal juhtumeist näikse tõenäone. Kuid sirgjooneliselt kõigile seda tüüpi sõnule ei tahaks seda seletust küll pidada kohustuslikuks. Peame arvesse võtma, et algsoomes laenamise ajal oli ka rühm omi tuletuslikke (*a*)*s-*, (*ä*)*s-*tüvelisi sõnu (vrd. e. *paras*, *maias*, sm. tüüp *vaitelias*, *puhelias*, *vuotias*, Tveri karj. *tõpäs* [-*tõppü*] 'tupsu', vepsa [Ahlqvist'i järgi] *tazas* pluur. *-zhad* 'jemn, slätt' jt.), mille suffiksiosa Wichmann'i² järgi ulatub vähemalt mordvasse ja permi keeltesse (vrd. sürj. *aręs*, votj. *ares* 'vuotias'). Muidugi pääle nende veel ka mõned *as-*lõpulisest nn. aaria laenud

¹ Berör., lk. 112—113 ja 115—116, Saml. Afh. IV, lk. 191—3, 197—8.

² Vir. 1921, lk. 109.

(nagu sõna *põrsas*). Laenamisel algsoomesse kõnealused balti laenud loomulikult liitusid keeles juba olemasolevate tuletussõnadega. Viimastel aga oli paljudel juhtudel tõenäoselt *äs-*, *äs-lõpu* kõrval juba algsoomes esinemas ka *a-*, *ä-lõpuline* (resp. -tüveline) teisik. Seda võib järeldada asjaolust, et *as-* ~ *a-* (*äs-* ~ *ä-*) tüvede vaheldus on laialt levinud läänemere-sm. keelis, eriti eestis (*jäär* ~ *jääras*, *kaaren* ~ *kaarnas*, *tiib* ~ *tiivas*, *tõld* ~ murd. *tõlläs* jne.¹, liivis (*na'ggäl* ~ *na'glâz* 'nael', *ttbâz* 'tiib', *ka'ggäl* ~ *ka'glâz* — liivis ja eesti murdeis on palju sekundaarseid *as*-juhtumeid) ja vadjas (*põlrazmarja* ~ e. *pohl*, *pohlamari*, germ. laenatud *piitas* ~ e. *piit*, sm. murd. *piitta*, *sõrzaz* 'part' ~ sm. *sorsa*), vähemal määral ka mujal (vrd. sm. murretes *töyrä* ~ *töyräs*, *säðlä* ~ *säðlās* 'tuohisen varpu' [Satakunta], *pylväs* ~ *pülvä* [ingeri murd.], *pitäjä* ~ *pitäjäs*, *kuhila* ~ *kuhilas*, *komea* ~ *komjas*, Suojärve karjalas *valaþpa* ~ *valpas* 'vaalea' jne.). Seda laadi vaheldust eest leides võis ka osa algsm. *as-*, *äs-*lisi laensõnu balti ja germ. keelist algsoomes omal põhjal kujuneda vahelduvatüveliseks (sm. murd. *ankerias* ~ *ankeria*, *apila* ~ *apilas* 'ristikhein', e. [must]rastas ~ lv. *liegā-raštā* [linnunim.]), kusjuures siis hiljemini emb-kumb neist tüvedest (*s*-line või *s-tu*) võis ka tarvitusel kaduda.

Algsm. germaani laenudes üldiselt peetakse *as-lõppu* algermaani laenuajajärgule viitavaks tunnuseks (*rõngas*, *lammas*, sm. *porras* < germ. **lambaz* jne.)², kuid eelõeldu põhjal see võib olla ainult osaliselt, kui algsoomes endas ja ka hiljemini läänemere-sm. keelis on olnud üksikjuhtudel eeldusi selle omapõhjalise *as-*, *äs-lõpu* sekundaarseks tekkimiseks (vrd. balti laenudest sm. *ansa* 'aas' ~ [näit. Kangasniemel] *ansas* -*a[n]* ~ leedu *ansà*, *asà*). Tüüpiliseks näiteks selle kohta võiks olla Toivonen'i etümologiseeritud sm. sn. *uunas*, *ūnas* gen. *ūnān* 'ääs'³. Oma *as-lõpu* tõttu peaks see põlvnema alggerm. kujust **ugna-z* (**uhna-z*), kuna sm. *uuni* oleks seekõrval hiline

¹ Vt. EK 1929, lk. 25.

² Vt. Setälä, SUSA XXIII,1, lk. 45, Karsten, Germ.-finn. Lehnwortstudien, passim.

³ Vir. 1919, lk. 109.

rootsi laen (< *ugn*). Sõna *uunas* ise on soomes väga kitsaalaline (Orimattila, Myrskylä) ja selle suur vanus on seegi-pärest juba küsitav. Kuid veel küsitavamaks saab tema kõrge iga sellega, et *as-lõpulise* kuju tekkimist võib kujutella väga hästi ka soome k. omal pinnal, vrd. *kuusi -kuusas* (näit. Jääskis tähend. 'näre; kuusi'), *kieli* ~ karj. *kielas* 'lobisev'.

Edasi võtame spetsiaalselt germ. laenudele omase probleemi, germ. feminiinsete *ō*-tüvede (< indo-eur. *ā*, vrd. lad. *mensā* tüüpi) vastete küsimuse läänemere-soomes. Siin on jõutud praegu maksvale seisukohale¹, et vastavad *a*-lised laenud on pärit gooti keelekujust (sm. *paita* 'särk', sm. *neula*, e. *nōel* jt.), *u*-lised seevastu kindlasti muinaspõhjast (sm. *arkku*, *panku*), *o*-lised aga mingist germ. keelte vanemast arengujärgust (? eelgooti, eel-muinaspõhja, alggermaani). Niisugune siiakuuluv sõna nagu sm. *kauta* 'saapa päälisnahk' ~ *kauto* ~ *kautu* (vrd. gooti *skauda*-) oleks siis kolmel korral laenatud! Kuid jällegi on läänemere-sm. keeles suffiksilise algupäraga vokaalidevaheldusi, mille varal algsoomes endas *u*-lisena laenatud sõnu omal tuletuspõhjal võis siirduda *u*-liste liiki (*-a ~ -u*: vrd. sm. *harja* [< balti k.] ~ *harju*, *urpa* ~ *urpu*, *vanka* ~ *vanku* jt.²), *oi*-deminutiivi puhul on võimalik olnud üleminek *a*-tüvelt *o(i)*-lisele (*a ~ o* vrd. s. a. EK, lk. 142 *kerno*, *multo*- puhul öeldut), ka *u*, *ü* ~ *o*, *ö* vaheldusi sõnade tüvelõppudes on nii tuletuslõppude kaudu (vrd. karj. *makšo*, *nagro* ~ sm. *maksu*, *nauru*) kui ka muidu esinenud (vrd. Suistamo karjala murd. *julmu* ~ *julmo* 'koivun kuoren helve', *mändö* ~ *mündü*, *vajno* ~ sm. *vainu* 'haist' jt.) Läänemere-sm. *a ~ o ~ u* vaheldus germ. feminiintüvelis is laensõnus seega tunnukse evivat vähe kronoloogilist tõestusvõimet.

Siis jälle germ. laensõnade hulgas leiduvate *eh-lõpuliste* sõnade probleem. Neis on arvatud peituvat iidset eelgerm. häälikulist tunnust (hiljemini germ. keelis *e > i* järgsilbes)³.

¹ Setälä, SUSA XXIII, 1, lk. 4—6, 27—8, 45—6.

² Vt. Toivonen, FUF XV, lk. 80; J. Magiste, *oi*-, *ei*-deminutiivid läänemere-sm. keelis, lk. 214—5.

³ Vt. Karsten, Germ.-finn. Lehnwortstudien, lk. 82 jj., eriti lk. 89—90.

Kuid peame taas meenutama, et algsoomes endaski oli rühm *eh-*, *eh-lõpulisi* sõnu (*ime, terve* jt. < *imeh, terveh*), millega ka germ. teisetüübilisi sõnu võis liituda, eriti aga, et *-eh*, *-eh* oli ka suffiksina teataval määral produktiivne, olgu siis ka tema algfunktsioon nii hämar kui tahes. Selgesti paistab silma *eh-*, *eh-*ainese suffiksiline iseloom ms. sellest, et temaga deminutiivsest *kka-*, *kkä-*suffiksist on saadud liit-suffiks *-kkeh*, *-kkeh* < *kk(a)+eh*, *kk(ä)+eh* (vrd. sm. *niemukka; lahdukka* ~ *niemeke*, lüüdi *niemukeh* [Sununsuu], sm. *lahdeke*). Kui võtame nüüd näit. siiakuuluvad sm. sõnad *ranne* 'Strandgegend' ja *rinne* 'hochliegende Stelle' (Karsten'i järgi), siis näeme, et pole tarvet neid tuletada eelgerm. neutrumikujudest **strindes*, **strandes*, vaid võime nad loomulikumalt küll seletada omiks tuletussõnuks germ. feminiinseist *ā*-tüvedest (**strandā*) laenatud läänemere-soome sõnust.

Selgeima näitena läänemere-sm. enda tuletusõpetuse eitamisest laenude-uurimisel esitatagu sm. *valio* ja eesti *mõõt* sõnade tõlgitsus, nagu selle annab Karsten¹: sm. *valio* < germ. **daljo-*, e. *mõõt* < alggerm. *mēto-*. Kuid kui meile juba kord on laenatud algsoomesse verbid sm. *valita, valia*, e. *valima* ja *mõõtma*², miks siis mitte algsoomlased (või hiljemini eestlased-soomlased) ei osanud ise juba neist oma suffiksi abil tuletada kõnealuseid noomeneid, nagu on tuletatud *ansio, mainio, pett* g. *petu* jt. (vrd. verbe sm. *ansaita*, karj. *ažnita, mainita, e. petma*)?

* * *

Ülemal on puudutatud mõnd punkti meie algsm. laenude-uurimise alal, mis läänemere-sm. keelte häälikutelloo, morfoloogia ja hilislaenude uurimise seisukohalt äratavad teatavaid kahtlusi. Kuna need read kannavad päämiselt põhimõtteliste arutluste iseloomu, siis loomulikult käsitletud näidestik ei ole tahtnud ega saagi olla iga eri probleemi alal tühjendav. Laenude-uurimisest kõrvalseisjana, nagu juba alguses tähendatud, on allakirjutanu mõelnud

¹ Op. cit., lk. 107 ja 80.

² Vt. Setälä, FUF XIII, lk. 411, 467.

seega vaid selle uurimisalaga spetsiaalsemalt teotsevaid uurijaid üles kutsuda lõplikumalt ja kaalutumalt määrama oma seisukohad kahtluseluseis küsimusis. Niipalju ikkagi vist tohiks olla kindel, et põhjust on mõneski küsimuses kahtlemiseks.

J. Mägiste.

Tunnuseta omandussuhtest uurali keelis.

„Omanduskonstruktsiooniks võime nimetada sellist väljendust, mis märgib omandussuhet, s. t. omaniku ja omanduse vahelist vahekorda“ (vrd.: Simonyi, A *jelzök mondatana*, lk. 136).

„Omanikku“ väljendavat sõna nimetame „omanik-sõnaks“, „omandus“-mõiste väljendamiseks tarvitavat sõna aga „omandus-sõnaks“. Kuna „omanik-sõna“ väheste eranditega alati figureerib lauses atribuudina¹, „omandus-sõna“ aga täiendatava sõnana, siis nimetame eelmist „omanik-attribuudiks“, viimast aga lihtsalt „täiendatavaks sõnaks“.

Uurali keelis võidakse omandussuhet väljendada mitut moodi. Näit. oli vanas eesti keeles omanik-attribuudi lõpuks genitiivi suffiks *-n*, mis aga hiljemini kadus. Seevastu on aga sellest mõnes liitsõnas veel tänapäevani säilinud jälgi, näit. *maantee* < *maan tē*. Seda genitiivi *-n*-ga varustatud omanik-attribuuti leiame peale eesti keele veel kõigis läänemere-soome keelis (ühes arvatud ka *lapi*, *mordva* ja *tšeremissi* keeled) ja enamas osas samojeedi murdeis. See on aga täiesti tundmatu soome-ugri keelte lõunaharus, kus selle asemel omanik-attribuudi märkimiseks tarvitatakse väga paljudel juhtudel muid suffikseid (adess., dat. jne.).

Selle genitiivilise konstruktsiooni kõrval on veel üks selline konstruktsioon, mida iga uurali keel (vähemalt rudimendiliselt) tänapäevanigi on säilitanud. See on nimelt

¹ „Omanik-sõna“ ei esine atribuudina, näit.: *IpN de hoiga guovčča swibes...* 'sisse tõukas k a r u (oma) s a b a' [vrd. Wiklund Lapp. Chrestomathie], samJ: *vuasako puhuceanda haije* 'vana m e e s (oma) a b i k a a s a juurde läks' [vrd. NyK XXII 95] jne.

juhtum, kus niihästi „omanik-attribuut“ kui ka „täiendatav sõna“ tunnusetajääd², näit. eesti: *põldhein, sadul-sepp, kingsepp* (< **põld hein, *sadul sepp, *king sepp*); soome: *metsämies, sotaväki, vesijohto* (< **metsä mies, *sota väki, *vesi johto*); lpN: *aibme-njudne* 'nõela ots', *ja bodi jokka-gaddai* 'ja tuli jõe kaldale (ss.³: jõgi kaldale)' [vrd. Lapp. Chrestomathie 8, 4.]; mordva: *Luga narco* 'aasa rohuse (ss.: aas rohuse)' [vrd. JSFOu. IX 6], *Vaj stol potmo panšt* 'ava laua sahtel (ss.: laud sahtel)' [vrd. JSFOu. IX 124]; tšerem.: *kūβar muṭšqš* 'silla lõpus (ss.: siid lõpus)' [vrd. MSFOu. LIX 296], *ombal šōrāškā toškālām* 'astusin pingi äärelle (ss.: pink äärelle)' [MSFOu. LIX 294]; wotj. *ñules šorīn tšeber kīr* 'metsa keskel ilus aas (ss.: mets keskel)' [vrd. JSFOu. XIX 12], *kanava durīn* 'kraavi kaldal (ss.: kraav kaldal)' [vrd. Votj. Népkölt. Hagyom. 251], sūrj. *versā getīr tšupa* 'metsa-vaimu naine Tšupa (ss.: metsa-vaim naine)' [vrd. MSFOu. XXXVIII 128], *ju dorīn* 'jõe kaldal (ss.: jõgi kaldal)' [vrd. NyK XLII 141]; ostj.: *χandi-χo nāl* 'ostjaklase nool (ss.: ostjaklane nool)' [vrd. Pápay, Osztj. Népk. Gyűjt. 38], *χōrəη niη iīχ mā tām ōsəm* 'χoreη-naise poeg olen mina (ss.: naine poeg)' [vrd. Fgr. Fűzetek 15, 165]; voguli: *vosīη kwol lāχan* 'õrvatud maja nurka' [vrd. Munkácsi, Vogul Népkölt. Gyűjt. IV 198], *táltīη ūs táltīkwēn...* 'sadamaga linna reidile (ss.: linn reidile)' [vrd. Vog. Népkölt. Gyűjt. II 31]; ungari: *asztalláb* < **asztal láb* 'lauajalg (ss.: laud jalg)', *kertajtó* < **kert ajtó* 'aiauks (ss.: aed uks)'; samO: *Sōle gumen porgot átā-kob* 'põdra-nahk on samojeedlase riie (ss.: põder nahk)' [vrd. Castrén, Wörterverz. 396], *tesse orm kalemna* 'noole jõud annab järele (ss.: nool jõud)' [vrd. Castrén, Wörterverz. 354].

Kui näit. sūrj. *ju va* sarnast tunnusetajääd omanik-konstruktiooni võrdleme vastava eesti väljendusega *jõe vesi* (vanas keeles **joyen vesi*), siis kerkib iseenesest küsimus, mis väljendab õieti sūrjani konstruktiooni ühtekuulu-

² Eesti, soome, lapj ja ungari keelis on need konstruktioonid juba liitsõnadeks.

³ ss. = sõna-sõnalt.

vust, sest kuna vastavas vana-eesti väljenduses genitiivi suffiks viitab nende kahe sõna ühtekuuluvusele, siis pole selleks sürjanis mingit eri tunnust! A. Klemm püüdis väga tõenäoliseks osutuva seletusega anda vastust ülestõstetud küsimusele. Tema arvamise järgi väljendatakse tunnusetat omanik-konstruksiooni ühtekuuluvust sellega, et need hääldatakse ühesuguse rõhuga ühes kõnetaktis (vrd. „Magyar Nyelv“ VIII 13)⁴.

Aga tunnusetat omaniku-konstruksiooni ei saa alati ühesuguse rõhuga ühes kõnetaktis hääldada, sest

a) rõhutamine ja ühes kõnetaktis ütlemine on isegi seotud rõhuga keelis kõikuv (vrd. Z. Gombocz, Magyar Tört. Nyelvtan II Hangtan I, § 54—55) ja

b) sürj., votj., ostj., vog. keelis on võrdlemisi sage nähtus, et niihästi tunnusetat omanik-attribuudil kui ka tunnusetat omandussõnal veel on eri adjektiiviline atribuut, näit. sürj.: *more med pelyn vezlala:snj gutkeł mesje:zde* 'mere teisel pool vahetatakse kärkseid lehmadega (ss.: meri teine pool...)' [vrd. Fgr. Füzetek 19, 179]; votj.: *subbota nunal wuem dyrja* 'laupäevase päeva kätte jõudnud aeg (ss.: laupäevane päev...)' [vrd. Wiedemann, Wotj. Gramm. 270], *Kam tu palan val gerdaltä* 'Kama sealpoolel pool hobune hirrub' [vrd. Munkácsi, Votj. Népköltési Hagyományok 45]; ostj.: *χanda jagēη sankā tūrum* 'ostjaki rahva selge ilm (ss.: ostjak rahvas selge ilm)' [vrd. Patkanov, Irtisi Ostj. Szójegyzeék 88], *lantəη Ās kat pēlka* 'toitva Obi mõlemal poolel (ss.: toitev Ob)' [vrd. Pápay, Ostj. Népkölt. Gyűjt. 188]; vog.: *awitη kwol kwoni palné* 'uksega maja väljapoolele (ss.:...välja poolele)' [vrd. Vog. N. Gy. IV 173], *Soliη vōr sat χalné* 'härmatises metsa seitsmele sihile (ss.: härmatises mets seitsme sihile)' [vrd. Vog. N. Gy. IV 179]. Teame, et tarvilik adjektiiviline atribuut aga alustab uue rõhutamisega uue kõnetakti [vrd. Balassa, Magy. fonetika 139; Simonyi, A jelzők mondattana 11].

⁴ Winkler'i järgi igal peasõna eel seisval substantiivil (näit. substantiivilisel atribuudil) on ural-altai keelis genitiivi väärtus. Aga me usume siiski, et 'tütarlaps' ei tähenda sama mis 'tütrelaps'. (vrd. Winkler, Munkácsi Album 66—67).

c) Lõpuks, kuna vog., ostj. ja tšeremissi keelis suffiksi-
tega varustatud „ketitaolise omandussuhte“⁵ kõrval veel esi-
neb ilma suffiksita ketitaoline omandussuhe; ja nimelt võib
ketitaolise omandussuhte kolme (või isegi enam) liiget ai nult
sel puhul ühes kõnetaktis hääldada, kui ka kaks viimast
liiget moodustavad liitsõna; allpool järgnevais näiteis ei või
sellest juttugi olla — v o g.: *ur šolŋ jiw sät xalnē ti šāpi-
tarwē* 'metsa härmatises puu seitsmendale sihile asetatakse (ta)
nüüd (ss.: metsa härmatises puu seitse sihile asetatakse nüüd)
[vrd. Vog. N. Gy. III 107], o s t j.: *loṽ tōrām laṽar-
xuṽ xātna manās* 'ta sattus jumala ihukaitsja majja (ss.:
jumal ihukaitsja majja)' [vrd. Fgr. Füz. 15, 179], tš e r.:
kore'm punda's pamaše's... kūrāk kâda'l pamaše's 'jõe
põhja allikasse (ss.: jõgi põhi allikasse)... mäe keskkoha
allikasse (ss.: mägi keskkohast allikasse)' [vrd. Wichmann, Tscher.
Chrestomathie 25].

Nii siis mis oli tunnusetu omanduskonstruktsiooni aluseks?

Teame, et soome-ugri keelis võib tõelise adjektiiv-sõna
väärtusega substantiiv olla omandusattribuudiks mingile
teisele substantiivile (vrd. Kertész, Finnugor jelzôs szerke-
zetek 100)⁶. Seda teesi võime veel nii piiritella, et uurali
substantiiv atribuudina tarvitamise juhuks adjektiivi tähen-
duse saab ning „seega teatud juhuks“ adjektiivi väärtuse
omandab. See substantiivi teatud juhul esinev adjektiivne
tähendus seletab ühtlasi, „et ollusnimi atribuudiks võib olla
ka siis, kui seda täiendatavast sõnast lahutab veel mingi
muu adjektiiv [näit. ung. *virágos bársony feketé ruha*
'lilline must sametülikond' (mida aga ung. keeles sõna-sõnalt
väljendatakse: lilline samet must ülikond), vrd. Kertész, Fgr.
jelzôs szerkezetek 101]. Sama põhjendus maksab ka tunnu-
seta omanikattribuudiliste konstruktsioonide kohta (o s t j.
xanda jagēŋ sankā tūrum 'ostjaki rahva selge ilm — (ss.: ost-

⁵ „Ketitaoline omandussuhe“ on selline omanikukonstruktsioon,
milles keskmine liige on esimesele liikmele omandussõnaks, aga kol-
mandale liikmele omanik-sõnaks atribuudiks. Näit: *jõe kalda äär*.

⁶ Ühel viisil on samojeedi keelis, näit. samJ *tab sal'an haije*
'(ta) tuleb liiva poolsaarele (ss.:... liiv...)', *harso sal'a..* 'sambla pool-
saarele (ss.: sammal...)' [vrd. Castrén, Wörterverz. 321—322].

jak rahvas selge ilm)', sest tunnusetä omanikattribuutki on õieti adjektiivattribuut ja sellisena on tal „teatud juhul“ adjektiivvi tähendus. Nii siis, kuna „*anda jagēn sanka tūrum*“ sarnased omanikkonstruksioonid „momentaanses teadvuses“ on võrdsed ainult ühe mitmekordselt adjektiivattribuudiga varustatud konstruksiooni väärtusega, siis pole midagi loomulikumat kui et sellistegi seletamise aluseid peame otsima adjektiivattribuutide seni kindlaksmääratud seadusepärasisis. Üldine reegel on uurali keelis, et adjektiivattribuut alati seisab vahenditult täiendatava sõna ees. Käsiteldud tunnusetä omanik-konstruksioonid käivad erandita selle reegli järgi, sest sel juhul, kui omanik-attribuut seisab täiendatava sõna järel või ei seisa vahenditult selle ees, saavad suffiksid kas omanik-attribuut või omandus-sõna või need mõlemad. Näit. sūrj.: *omēllen regiddžik eštis u.džis* 'O mēl'il aegsamini valmis ta tōō [vrd. NyK XLII 170], e. setu *lell mo* 'minu lell' [vrd. Wiedemann, E. Gr. 428], sūrj.: *muži'kjes muni'ni jagē babaje'slēn* 'naiste (ss.: naised) abikaasad läksid metsa' [vrd. Fgr. Füz. 19, 175], *keriš jurse petukislis* 'lōō maha kuke pea (ss.: pea kuke)' [vrd. Fgr. Füz. 19, 136], votj.: *gonez ketšlen* 'jänese karv (ss.: karv jänese)' [vrd. Wichmann, Votj. Chrestomathie 10].

Tunnusetä omandussuhte aluseks on nii siis otsene sõnade järjekord. Kui tunnusetä omanik-attribuut vahenditult seisab tunnusetä omandussõna ees, siis võime ka ühes kõnetaktis hääldada, kui aga ülevaatlikkus on täielikum, siis jääb ühes kõnetaktis hääldamine tarviduse korral ära.

J. Györke.

Märkmeid noomenite kokkukirjutamisest.

Üheks komistuskiviks eesti õigekirjutuses on sõnade kokkukirjutamise küsimus. Tavaline keeletarvitaja eksib seal pahatihti ja keskkooli lõpuklassis tehakse sageli vigu ainult sel alal.

Sõnade kokkukirjutamine on eesti keeles üha laienenud. Keelel on seega rikastunud, kuna liitsõnad lisandavad uusi tähendusvas- teid; sõnu kokku või lahku kirjutades võib sama sõnamaterjaliga saavutada eri väljendusvarjundeid. Kuid teiselt poolt võivad liit- sõnad tuua keelde kohmakust ja eluvõõrust, eriti teadusliku termi-

noloogja alal. Näitena olgu nimetatud sellised sõnamonstrumid nagu „pruunlaikpärlmutterliblikas“ või „sinirindpunatäpplepalind“.

Õigekirja seisukohalt on kasvav tendents sõnu kokku kirjutada suurendanud ka vigadete gemise võimalusi. Juba liitsõnade arvuline suurenemine tingib suuremat eksimuste hulka, lisaks sellele tulevad vead teatud erivarjundiliste liitumiste puhul.

Mingi ortograafilise seiga raskus sõltub suurel määral asjaolust, kuivõrd edukalt on rakendatavad antud küsimust käsitlevad grammatilised juhised. Keelereegli praktiline väärtus oneneb sest, kas ta on 1) hõlpsasti meelespeetav, 2) kindlapiirilisel vahettegev sarnaste juhtude vahel, 3) võimalikult väheste eranditega. Nii on praktiliselt väheväärtuslik *i*-superlatiivi kujundamise juhised¹, kuna ta maksab ainult osa adjektiivide kohta, omab erandi, mis tugineb reale teistele reeglitele, millel jälle omakord on erandeid.

Kuidas on lugu liitsõnade kokkukirjutamise reeglitega? Olgu võetud siin kõneste ainult noomenite lahku- või kokkukirjutamine. Grammatikaist pidagem silmas O. Loorits'a „Eesti keele grammatikat“, kuna ses sõnade liitumist on käsitletud üksikasjalisimalt ja põhjalikemalt, E. Muugi ja M. Tedre' „Lühikest eesti keeleõpetust II“ ja Fr. Puusepa „Eesti keele grammatikat“ kui enimlevinuid. Muidugi on O. Loorits'a keelereeglid võetavad teatud reservatsiooniaga, kuna nad on puhuti liiga subjektiivsed ja erinevad maksvast keeletarvitusest — nii näit. arvsõnade kokkukirjutamises (lk. 70).

Üldreeglik — väikeste erinevustega sõnasuses — on kõigil kolmel, et sõnaühend on liitsõna (s. o. kirjutatakse kokku), kui tal on omaette iseseisev tähendus. Toodud reegel ei määra siiski arv- ja pöördõnade õigekirja. Esimesis kirjutatakse kokku ainult teatud põhisõnad (kümme ja sada), teisis määrab liitumise verbi grammatiline vorm. Väline vahetegemine on mehaanilisem, ei ole kasutatav stiilvahendina, selle-eest aga selgepiiriline, vankumatu, praktiliselt kergesti peetav. Sellepärast on kokkukirjutuse vead kergesti välditavad arv- ja pöördõnuses.

Ülejäänud käändsõnade liitumise kohta annab grammatika kindlaid juhiseid ainult teatud juhtudel. Nii Muuk-Tedre L. e. k.-õ. II³, lk. 48: „Kui esimeseks ühendosaks on nimisõna ainsuse nimetavas käändes või konsonanttüvena esinev, siis kirjutatakse ühendosad kokku igal juhtumil...“ Samas on toodud kindlaid juhiseid *ne-* ja *line-lõpuliste* adjektiivide ja pärisnimede kokkukirjutamiseks. Teistel, mainimata juhtudel, mil vahetegemine võimalik ainult mõiste järgi, on õigekirja juhised vankuvad.

Kõige suurem on liitsõnade rühm, milles nimisõnale liitub täiendõna ainsuse omastavas. Loeteldud grammatikais antakse juhiseks, et kokku kirjutatakse ühendosad, kui täiend vastab küsimusele „missugune?“, „milline?“, lahku, kui täiendi küsimuseks on „mille?“, „kelle?“. Fr. Puusepp eraldab küll kolm liiki täiendeid — definitiivse või possessiivse, objektiivse või subjektiivse, singulaarse või pluraalse sisuga —, O. Looritsal on eraldatud ainult kaks esimest liiki, kuid vahetegemiseks on igal juhul küsimus „kelle?“, „mille?“ või „missugune?“, „milline?“.

Reegel on selge, eranditeta, kasutamine näib olevat lihtne — ometi eksitakse ta vastu sageli. Ei ole nimelt alati kerge vahet teha, millisele küsimusele vastab antud täiend. *Tondijutu* ja *tondi jutu* (grammatikate näited) vahe on selge. Aga millal kirjutab

¹ Muuk, E., Lühike eesti keeleõpetus I³, lk. 74.

alla koolijuhataja, millal kooli juhataja, ei ole nii selge. Kui on mõnel puhul mõlemad õiged, on meil keeles asjatu paralleelism juures. Millaljalutab reisija laeva lael, millal laevalael? Raske on seletada, miks E. Kirj-s 1932, lk. 426 ja 427 esineb „Õigekeelsuse-sõnaraamat“¹, ometi tunneme „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatut“. Samuti pole kerge tabada vahet väljendusis „Tõusetatakse kirja- viisi küsimus“ (E. Kirj. 1932, lk. 422), „kõige pääliskaudsem arusaamine kirjanduse küsimustest“ (Looming 1932, lk. 567) ja „Õigekeelsuse- ja õigekirja-küsimused osutusid... aeganõudvaiks“ (E. Kirj. 1932, lk. 426) ning „Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi“ (EK 1931, lk. 97). „Mis mulle jutustad, koidiku tuul?“ (Fr. Puusepp, E. k. gr., lk. 205), aga „kevadetuul“. Võib tuua küllalt näiteid, kus vahetegemine on keerukam kui kirikutorni ja kiriku torni vahel.

Veel kindlusetum on pluraalse täiendosa kokkukirjutamise küsimus. Muuk-Tedre seks juhiseid ei anna, samuti ka mitte Puusepp. Looritsal on reegel: „Kui täiendus esineb mitmuses, siis kirjutetakse ta harilikult pääsõnast lahuts, enam-vähem hoolimata täienduse definitiivsest või possessiivsest ilmest...“ (Loorits, O., E. k. gr., lk. 104). Reegli nõrgaks küljeks on ebakindlad piirid ja, kuna praegutarvitatavais kooligrammatikais üldse juhised puuduvad, siis valitseb suurem järjekindlusetus pluraalse täiendõna kokkukirjutamisel kui singulaarse puhul. Näitena võiks tuua *nais-tekytt* (Loorits, E. k. gr., lk. 104) ja *tüdrukute jääger* (Leroux, G., Kollase toa saladus [Tõlk. J. Aavik], lk. 57). Teatud puhkudel ei pääseta kokkukirjutamisest: *kingitustelaud*, *lastetendus*, *lastemeri*, *jänestekuut*, *hõõvtilaastude-hunnik* (J. Kuulberg, E. Martinson jt., Elav sõna II, lk. 34, 91, 92, 145, 205). Üldisem on siiski lahkukirjutamine ka neil juhtumel, kui singulaarne ühendõsa kokku kirjutatakse: „... asutati n. n. mittesaksa jutlustajate kohad“ (EK 1929, lk. 96). Segavana tundub vahetegemine: *kuldasjade-kauplus* (J. Kuulberg jt., E. s. II, lk. 183) ja *lumehelvete vabrik* (seals., lk. 99). Üldreegli järele ei ole hõlpus vahet määrata: *lumehelvete vabrikul* ei tundu vähem omaette tähendust kui *kuldasjade-kauplusel* või *toiduainetepoel*.

Muukäändeliste täiendõnade kokkukirjutamine on veel vähem reeglistatud kui genitiivi puhul. Juhised katsub anda ainult Loorits, aga sedagi ebamääraselt: „Kokkukirjutamist õigustab ikkagi ainult liitsõna kolme üldtunnuse olemasolu, kusjuures tuleb pidada eriti silmas yhe sõna nii tugevat rõhutamist, et teine tõelikult kaotab oma iseseisvuse“ (Loorits, O., E. k. gr., lk. 107). Nimetatud kolm tunnust — omaette iseseisev mõiste, ainult üks pearõhk, täiendõna muutmatus — ei lahenda alati kahtlusi kokkukirjutamises. Täiendõna muutmatus tuleb arvesse ainult nominatiivse ja genitiivse liitumise juures, kuid neilgi puhkudel käsittelakse koolis küsimust nii, et täiendõna jääb muutmatuks, kuna antud sõna on liitsõna, mitte vastupidiselt. Nii siis *noormees*tele sellepärast, et nom. on *noormees*, mitte *noormees* sellepärast, et kõneleme *noormees*tele. Sõnade *magamastulek* või *maaleminek* kirjutamisviisi täiendõna muutmatus ei saa lahendada. Ainult üht pearõhku kuuldu ühiskeeles vahest kahest või kolmest osast koosnevais liitsõnus,

¹ Vastava ajaloolise kirjutise autor on püüdnud säilitada arhiivmaterjalis leiduva kuju „Õigekirjutuse sõnaraamat“.

pikemais liitumis is nagu *armulaualevõtmise-kombed, päevapildina-terjalikauplus* on kuulda tugevama rõhu asetamist ka lõpuosale. Järelikult ei saa olla rõhk kindlaks kokkukirjutamise kriteeriumiks. Ka iseseisva tähenduse määramine ei ole küllaldaselt kindlaks juhi-seks. Tunne me liitsõnu nagu *külasviibimine, kojutulek, maastõu-simine, õngitsemasolek* jne. Aga vägagi sarnaseid väljendisi näeme ka lahkukirjutatult: „... metsas viibimisel juhtus meile äpardus“ (Muuk-Tedre, L. e. k.-õ. II¹, lk. 98), „meistriks saamine nõuab püsivat harjutust“ (seals., lk. 98), „... linnast tulekul sõitsime suure kiirusega“ (seals., lk. 97). Ei ole mingeid juhiseid, mis määraksid kindlaks piirid.

Käesoleva kirjutise ülesandeks pole uute reeglite püstitamine. On tahatud ainult välja tõsta allakirjutanu arvates mitteküllaldaselt fikseeritud ala eesti õigekirjutuses. Selline arvamus on tingitud üldisest ebakindlusest sõnade kokkukirjutamisel, mis valdavalt omane haritlaste-, õpilaste- ja kantsleikeefele. Vankumist on ka kirjanduses ja ajakirjanduses (näit. on osal ajakirjul *tegevtoimetaja*, teisel *tegev toimetaja*). Eespooltoodud tsitaadid kirjandusest on näiteks, mil vähemalt keskkooli keelekursuse läbiõppinud ei suutnud seletada, miks antud juhul sõnad on kirjutatud kokku või lahku. Ometi peaksid kooligrammatikad kõnesoleva seiga sama kindlalt lahendama kui mõne morfoloogilise pisiküsimusegi.

Kõnesolev ala ortograafias on ainuke, mis toetub kirjutaja keeleinstinktile. Viimast võib usaldada küll produtseerija — kir-janik või eriteadlane —, kuidagi mitte reprodutseerija — kantslei-ametnik või mss. Mitteküllaldast toetust pakub ka EÕS, kuigi seal on toodud sõnade liitumusi, sest antud liitsõnad kirjutatakse vahest ka lahku. Näit. Loorits (E. k. gr., lk. 103) teeb vahet: „k o o l i -õde (= kaasõpilane) ei ole sugugi kooli õ d e (= halastajaõde)“. Siiski peame vahest kirjutama ka halastajaõe *kooliõena*, kui pole juttu teatud kooli õest (vrd. *kooli arst* ja *kooliarst*) või kui on juttu halastajaõe ettevalmistusest, s. o. õdedekooli lõpetanust (vrd. *koolivelsker* vastandina näit. *kompaniivelskrite*).

Vähemalt oleks vaja võimalikult täpselt fikseerida piir, mille ulatuses sõnaühend p e a b olema liitsõna. See oleks küllaldaselt ja kohustuslikuks nõudeks tavalisele keeletarvitajale. Kaugemal sellest normist jääb loovale kirjutajale võimalus sõnade ühendusi luua stiili- ja tähendusvarjundite vahendina. Parimaks näiteks sellisest reeglitetagusest keeleloomingust võiksid olla Gustav Suits'u liitsõnad.

Villem Alto.

Vastuseks: *Kettunen*'ile või *Kettusele*?

Prof. Kettunen, EK k. a., lk. 158—9, soovib eesti kirja-keeles soome *nen*-lõpuliste perekonnanime de käänamisest võõrsõ-nadena (*Heikkinen*'ist) loobuda ja lubada neid, meie deklinatsioo-nisüsteemis tehtava erandi alusel, muuta soomeliselt (s. o. *Heik-kisest* jne.), nagu seda Soomeski on hakatud tegema vähemalt (kuid mitte enamalt!) eesti *Rebane*-nimega (gen. *Rebasen* jne.). Siin lubatagu siiski tähendada, et väga lähedasest soome keelest on eesti omad murded meile veelgi lähemal, mille häälikuseadustele ja mor-foloogiale vastavalt peaksime siis ka deklioneerima: *Petai* (*Pettai*) — gen. *Pedaja*, *Jallai* — hr. *Jalajale*, *Otter* — hr. *Odrast*, *Mägraken* — pr. *Mägrakesest*, *Hommok* — gen. *Hommogo*, *Hüdsi* — *Hüdsele* jne.

(praeguse gen. *Petai'*, hr. *Jalla'le*, hr. *Otter'ist*, *Mägraken'ist*, *Hommok'i*, *Hüds'le* asemel). Ja kuidas osataks siis deklinneerida neid eesti nimesid Soomes? Kui eestis kääname juba *Kettunen* gen. *Kettuse*, *Paasonen* all. *Paasosele*, siis järjekindluse pärast peaksime ka tarvitama: *Linnankoski* — *Linnankoscele*, *Lahti* — *Lahe*, *Vuolijoki* — *Vuolijoest*, *Tuusniemi* — *Tuusniemel*, *Kaukoranta* — *Kaukorannaga*, *Leppävirta* — *Leppävirma*. Ühe sõnaga, eesti niigi juba keerukasse grammatikasse tuleks suruda veel soome (ja muidugi ka lõuna-eesti) grammatika! Ja soome grammatikasse — eesti grammatika!

A. S-te.

-tus ja -tis.

Hr. prof. L. Kettunen väidab (EK s. a., lk. 155), nagu oleksid *-tus*-sõnad uute *-tis*-sõnade eest kõrvale tõrjutud. Ei, *-tus*-sõnad on ainult vabastatud kahekordsest tähendusest seeläbi, et teise tähenduse (konkreetses asjas, tehtu) väljendajaiks on võetud *-tis*-sõnad. Keelepraktikale on vahetegemine *-tus*- ja *-tis*-sõnade vahel käega katsutavalt otstarbekohaseks osutunud, — vastasel korral poleks see keeleline kohendus üldiselt nii elavat tarvitamist leidnud. Kõnealust küsimust on pisut põhjendavamalt puudutatud EK-s 1930, lk. 144¹.

J. V. V.

Rahvaste nimede kirjutamisest.

Hr. prof. Kettunen näib eesti kirjakeele tarvitajaid asjata süüdistavat, nagu kirjutaksid need „maid ja teisi propriume“ väikese algustähga (EK s. a., lk. 158). Seesugust pärisnimede kirjutust pole silma puutunud. Küll aga oleks põhjust pärisnimedest lahus hoida rahvaste nimesid, samuti ka pärisnimedest tuletatud omadussõnu — ja selleks on otstarbekohane kirjutada viimaseid väikese algustähga. Ainult sellel teel võimaldub meil vahet teha näit. „Eesti elaniku“ (= Eesti riigis elava isiku) ja „eesti elaniku“ (= eestlase) vahel. Kui ütleksime „eestiline elanik“, siis oleks sellega rõhutatud üksnes „eestipärasest, eestilaadilist“.

J. V. V.

Raamatute ülevaade.

Elmar Muuk ja Mihkel Tedre, **Lühike eesti keeleõpetus II. Tuletus- ja lauseõpetus.** Teine, täiendatud ja parandatud trükk. Tartus, 1931. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Hind 2 kr.

Nagu autorid juba eessõnas märgivad, on teose uue trüki korraldamisel tehtud mitmesuguseid parandusi, täiendusi ja muudatusi, kusjuures on tõsiselt arvesse võetud trüki kohta avaldatud arvustavaid märkusi ja muutmissoove, eriti aga R. Reiman'i („Kasvatases“) ja nende ridade kirjutaja omi („Eesti Keeles“²). Selle tagajärjel on raamatu teine trükk kujunenud esimesest tunduvalt paremaks. Kahtlemata tõstavad teose väärtust kaks uut (lauseliikmete ja liitlause) graafilist kavastist (§ 138 ja 168), suffiiksitate tabel-register (§ 50), väga kasulik liitpartikliite loetelu (§ 64).

¹ Vt. ka EKS-i Keeletoimkonna otsuseid EK-s s. a., lk. 85—6.

² Vt. EK 1931, lk. 19—25.

täiendav peatükk lauseliikmete muutelisest olenevusest, eeskätt rektisioonist (§ 148—151) ja kohe raamatu algul lühike peatükk uute sõnatüvede tuletamise võimalustest (kahjuks on viimane siiski liiga konspektiivne). Vähemaist täiendusist on õpperaamatu seisukohalt tervitatavad suffiksrite *-us* ja *-mine* (§ 13), samuti *-lik* ja *-line* (§ 26) tähendusliku vahe rõhutamine (sedasama oleks tulnud teha ka suff. *-lis* ja *-tus* puhul) ja mõned täiendavad seletused sõnade kokku- ja lahkukirjutamise kohta (§ 61 — Märkused, § 63 — Märkus 2), millega küll täiesti ühineda ei saa (*rahvaste liit*, *vigade parandus*, *arvustuse kirjutamine* — lahtu kirjutatud!). Täiendustest pole küllalt õnnestunud adverbiaalide liigitus (puudus I trükkis täiesti), osutudes liiga raskepäraseks. Raamatule kasuks on ka mõned ümberpaigutused materjalis, nagu subjekti ja predikaaditüüpe totaalsuse ja partsiaalsuse vaatlus ühenduses vastavate lauseliikmete käsitlemisega (I trükkis olid kõik totaalsuse küsimused koondatud eri peatükkideks: „Nimetava ja osastava käände tarvitamine alusena, öeldistaitena ja sihitisena. Omastava käände esinemine sihitisena“), samuti koondlause paigutus lihtlause eriliigiks (I trükkis ekslikult peetud lihtlause liigiks) ja lõpuks ütte käsitlemise (§ 136 ja 137) lahutamine lisandist (I trükkis ütet käsitletud lisandi alaliigina). Võib täiesti ühineda ka mõnede lühendustega: peatükkidest „Lause ühendamine“ (§ 174—177) on kõrvaldatud kõik liigne, skolaastikasse kalduv ballast ning piiratud ainult praktilist tähtsust omava sihitis- ja ajamääruslausete lühenduse vaatlusega; öeldise käsitlemise puhul pole enam rõhutatud tarvidust vahet teha kuulujutulise (*-da*-kujulise) ja mitte-kuulujutulise (*-vat*-kujulise) kaudse kõneviisi vahel (I tr., § 72), kuigi „ketserlikust“ *-da*-kujulisest kaudsest kõneviisist pole veel suudetud täiesti loobuda (kahtlemata raskendab see seik öeldise leidmist lauses). Harjutustikus on kärbitud või hoopis välja jäetud terve rida ühekülgsid, mehhaanilisi või liiga kergeid ülesandeid ja asendatud enam sünteetilist laadi harjutustega; ka on juurde lisatud kombineeritud, mitmeid juhiseid ühel hoobil¹ haaravaid harjutusi (harj. 25 ja 33), samuti harjutusi rektisiooni (harj. 69), sõnade järjekorra (harj. 83), lausete liitmise (harj. 70) ja kõrvallausete kujundamine (harj. 75) kohta.

Kahjuks on grammatika uues trükkis siiski püsinud mõned esimese trüki puudused ja väärtused. Nii on juhised substantiivide nominatiivse ja genitiivse liitumise kohta (§ 54) endiselt raskepärased ja liiga rohkearvulised, mõned definitsioonid (näit. sihitise) on jäänud paljusõnalisteks või ebamäärasteks, jällegi puuduvad lauserinna (§ 153) ja lausepõimi (§ 161) ladinakeelsed nimetused, ka puudub tuletusõpetuse definitsioon ühes ladinakeelse nimetusega, liiga pikalt on vaadeldud otsese ja kaudse kõne vahet (harj. 170), millel puudub praktiline tähtsus jm. Vähemaist komistustest olgu veel mainitud: lk. 70, r. 8 ül. seletatakse, et lauses „See ülesanne peab lahendatama homme õhtuks“ on öeldis umbisikulisest tegumoes, tõeliselt aga on öeldis „peab“ isikulisest tegumoes; asjatu erandina on lubatud tarvitada omastavakujulise täis-sihitise *minu*, *nu*, *sinu*, *su* asemel ka osastavakujulisi vorme *mind*, *sind*; näit.: Sa päätsid *mind* (pro: *minu*). Nad vallandasid *sind* (pro: *sinu*) teenistusest (§ 110 — Märkus). Ei saa

¹ Arvustatavas raamatus valesi kokku kirjutatud: *ühelhoobil* (lk. 26, r. 11 ül.). — [Ei pea seda veaks. Päatoim.]

ka pooldada koma (resp. komade) ärajätmist lauseis nagu: Endast mõista peame loobuma oma kavatsusest (lk. 93, r. 16 ül.). Astuge palun tuppa (lk. 103, r. 1 alt). Kirjutage palun mulle vasti (lk. 104, r. 5 alt). Tulge olge head siia (lk. 104, r. 4 alt).

Mis puutub lõpuks teose keelesse ning stiilisse, siis on siingi ette võetud mõningaid parandusi ja kohendusi, nii et õpperaamat ka sellelt seisukohalt enam palju soovida ei jätä; ette heita võiks vahest teatavat kuivust, mis näib olevat iga grammatika-õpperaamatu paratamatuks omaduseks.

Lõppkokkuvõttena tuleb veel kord sedastada kõnesoleva õpperaamatu teise trüki paremust esimesest trükist ja selle täielikku vastavust gümnaasiumi II klassi õppekavale. Loodetavasti tasandatakse järgmises trükis veel ülalmainitud üksikud konarused, ja siis kujuneb see teos oma õppematerjaliga meie keskkooli tuletus- ja lauseõpetuse standardteoseks.

E. Nurm.

Teos eesti keele tutvustuseks.

Dr. Albert Saareste, *Die estnische Sprache*. Akadeemiline Kooperatiiv, Tartu 1932. 56 lk., hind 1 kr.

On tervitatav iga samm, mil teadusmehed oma erialalisi kogemusi rakendavad tegeliku elu teenistusse. Nii on eespoolnimetatud uudisteoses väikesel ruumil antud mitmekülgne ülevaade eesti keelest peamiselt küll välismaale (saksa keeles), mitmes suhtes aga sobivalt ka kodumaalisele lugejale — keeleelu tutvustuseks arusaadaval ja lihtsal kujul.

Missugune on eesti keele vaherkord sugulaskeeltega ning seda kõneleva rahva suhe muulastega kodumaal, nendib teose algus ühes selgitava kaardiga. Teine sissejuhatavat laadi peatükk annab pildi eesti keele uurimis- ning korraldamiskäigust eesti keele varimaist mälestistest alates ning Joh. Aavik'u (peamiselt esteetilistest kaalutlustest juhitava) keelereformiliikumise ning Joh. V. Veski' (ots-tarbekohasuse-printsüübist lähtunud) keelearendamise ja -normeerimisega lõpetades. Keelemehe seisukohalt vaadates tundub siin liigsetki kokkusurutust; autorid, teoste pealkirjad, aastaarvud ning viited teose lõppu lisatud eesti keele seisukohalt tähtsa keelelise kirjanduse nimestikule järgnevad tihedalt üksteisele. Kuid seda on nõudnud raamatu piiratud suurus ning peatstarve.

Huvi haripunktiks kodumaalisele lugejale (allakirjutanu kaalutlustel) saab küll kolmas peatükk eesti keele arengust. Ongi vist siin esimeseks ülesandeks üldsusele tutvustada — ja selt seisukohalt tuleb meil teost esijoones vaadatagi — keele kui hingeelulise loomingu saaduse alaliselt muutuvat iseloomu, rääkimata kunstlikest keelereformi-ajajärkudest, kus juba elavale põlvele saab võöraks noorpõlve kirjanduslik keel. Elava keele loomulik kulumine ja lühenemine ise juba on (allakirjutanu kogemustel) mitmelegi üllatavaks uudiseks. Seega ühenduses pole huvitusega fakti mainimine, et lähemate sugukeelte rühmast just eesti (ühes liiviga) on suhteliselt kiiresti muutunud ja kulunud ning, vastandina soome keelele, enim kaugenenu algsome ühiskeelest.

Sisuliselt võttes on peatükk koostatud sellise osavusega, nagu seda võib oodata kauemat aega keeleajaloo uurimisega tegelnud ülikooli õppejõult. Kuna keele häälikuloo käsitlus tavaliselt on sün-

dinud üksikküsimuste kaupa, n. ö. analüütilise meetodiga, kusjuures iga osa lõpul mainitakse muutuse sündimise aega, siis on siintoodud häälikuliste muutuste loetelu üksikute a j a j ä r k u d e kaupa sellele röömustavaks vastandiks. Selle teatavas mõttes sünteetilise (kronoloogilis-sünteetilise) esituse tõttu on nii välis- kui ka kodumaa-lisel lugejal võimalik otsekohe saada ülevaatlik pilt eesti keele arenemiskäigust ja selle üksikuist nähtusist, rääkimata asjaolust, et ilikoolis eesti keele õppijaile on sinne ülevaade seniste igapähe poolt laiat loengumaterjalist puudulikult ja süsteemilt kokku-otsitud andmete kõrval haruldaseks allikaks kas või näiteks õpiabi-nõuna eesti häälikuloo eksamile ettevalmistamisel. Olgu näiteks nimetatud vanima, otseste allikateta ajajärgu kohta (a. 500—1200): mõnede konsonantide vokaalistumine silbi lõpul (*manskad* > *maasikad*, *kagla* > *kaila*, *tegnüd* > *teinüd*), diftongi järelokponendi ja järgneva *h* metatees (*laiha* > *lahja*, *jauho* > *jahvo*, *keühä* > *kehvä*), *h*, *g*, *d* jm. kadu teatud tingimusil (*kirvehed* > *kirveed*, *nurkahan* > *nurkaan*; *siledä* > *sileä*, *tõmbadan* > *tõmbaan*; *mõt-teged* > *mõtteed*), esimese silbi *o* > *õ* (*opin* > *õpin*), esimese silbi pikkade vokaalide lühenemine *h* eel (*meehed* > *mehed*), järgsilpide diftongi *i* kadu (*iloisad* > *ilosad*) ja palju muid. Edasi esitatakse muutusel vastavate allikate toetusel veel rohkearvulisemalt ning juba pea üksikute sajandite kaupa. Meie ees saavad elavaks terveid sajandeid vahelduva ülekaaluga kestnud võistlused keelevormide vahel, mis ei ole oma aktuaalsust kaotanud veel tänapäevalgi, näit. *de-* ja *i-*mitmus, *si-* ja *i-*minevik (*ütiin*, *kuulid*, *kirjutime*), *nud-* ja *nd-*partitsiip (*saanud* ~ *saand*), ainsuse sisseütleva ja mitmuse osastava käände pikad ja lühikesed lõpud. Juhuslikult siin mainitud näited ei suuda loomulikult anda ligilähedatki ülevaadet käsitletud sadadest muutustüüpidest, vaid tahavad ainult soovitada küsimusega lähemat tutvumist, milleks annab kauaoodatud võimalust kõnesolnud artikkel eesti keele arengust.

4. peatükk „Eesti keele murded“ on varustatud värviliste kaar-tidega eesti murdepiiride selgitamiseks. Arusaamatuste kõrvalda-miseks olgu mainitud, et sinne mõneleheküljeline peatükk ei lange kokku EK-s s. a. algul ja selle järele äratrükina ilmunud sama au-tori ligi kahetrükipoognalise käsitlusega „Eesti keeleala murdelisest liigendusest“. Siin on jäetud kõrvale viimases süstemaatselt esi-tatud rohke murdeid ja murrakuid ning murdepiire tõestav ja ise-loomustav keeleline materjal, selle-eest aga on pandud enam rõhku maa-alalise jagunemise enda valgustamisele, mis täielikus geograa-filis-sünteetilises ülevaates rohke aineestiku tõttu teataval määral oli jäänud varju.

Eriti õnnestunud võtteks populaarsust taotlevale teosele tuleb lugeda keelenäidete andmist — ühe ja sama jutustise esi-tamist kirjakeelse kaju kõrval mitmes iseloomulikumas murdes, milleks on valitud näited: keskeesti kohta Järvamaalt, äärealade kohta: Saaremaa edela-osast, Kihnust, kirde-rannamurdest (Vai-vara), Kodaverest, Lõuna-Viljandimaalt (Karksi) ja setu murdest. Tekstid on esitatud pea ilma transkriptsiooni-märkideta ning kõi-gile vabalt loetavad. Ei ole kahtlust, et ühe ja sama teksti paral-leelne lugemine eri murdeis pakub naudingut nii murretega tutvunud akadeemilisele kodanikule kui ka keeleõpinguist täiesti eemalgi seisnud eestlasele.

Järgmine, kõige viimane peatükk „Eesti praeguse ühis- ja kir-jakeele karakteristik“ on määratud küll vist esijoones välismaa-

lasile, kuna eestlane võib enamasti kõike siinolevat leida pikemalt käsitleduna eesti keeleõpetustes. Ometi annab sinne endise eesti keele õpetaja ja praeguse teadusmehe ühinenud kogemustega iseloomuliku väljatõstmine sellest ilmeka pildi. Eriti peab seda ütlema (hääliku- ja vormiõpetusest praegu mööda minnes) eesti süntaksi karakteriseerimise kohta, seda esijoones partsiaalsubjekti ja partsiaal- ning totaalobjektiga — nende (viimaste) vahekorra ning viimase nominatiivis või genitiivis tarvitavate erijuhtude selgitamisega juhiste ja kümnete tabavate näidete abil. Silma on puutunud ainult üks juht totaal- ja partsiaalobjekti vahekorra näiteis, kus kujude *otsustasin see töö lõpetada* ja *otsustasin seda tööd lõpetada* kõrval (õieti esimese asemel) puudub tegelikule ühiskeelele omasem ja eestipärasem tunduv kuju *otsustasin selle töö lõpetada*. Ka sõnade järjekorra küsimus eesti keeles on leidnud siin tiheda selgituse eri tingimuste kohta esitatud rohketel näidetega. Lõpuks puudutatakse sõnavara koosseisu ja eesti risti- ning perekonna- ja kohanimede omapära. Kõige lõppu lisatud eesti keelt puudutava olulisema keelelise kirjanduse bibliograafialet on eespool juba viidatud.

Tartu Ülikooli 300 aasta juubeli puhul Akadeemilise Kooperatiivi poolt esijoones välismaalaste tarvis väljaantud rohkeist tööddest oli kõnesolev ülevaade eesti keele alalt ainuke. Loodetavasti saab selle populaarse väljaande leving kodumaalgi olema siiski suur ning ta mõju viljakas.

Elmar Elisto.

Töömait.

Karjala-aunuse keele uurimise viimaseist edusammudest.

Soome Kalevala-keele, karjala-aunuse, uurimine on olnud kuni viimaste aegade ni suhteliselt vaeslapse osas. Läänemere-soome keelte harrastajad on seni pidanud trükisõnas leppima päämiselt nende vananenud või ulatuselt väheste andmetega, mis sisaldavad A. Genetz'i, H. Ojansuu' ning Joh. Kujola' jm. vähenihtahtsad karjala-aunust käsitlevad tööd. Seda arvestades on paar viimast aastat omandanud otse pöördelise tähtsuse karjala-aunuse uurimise alal. Suurimaks algatuseks on selles suhtes „Karjalan kielen sanakirja“, kõigist trükitud ja trükkimata allikatest kogutavate materjalide põhjal koostatava täieliku karjala-aunuse sõnaraamatu väljaandmise kavatsus, mille eeltöid tegema Soome Kirj. Selts asus juba a. 1930, valides suurteose toimetajaks mag. Eino Leskinen'i¹. Töösse on rakendatud kümme-kond isikut, esialgse kavatsuse järele peaksid eeltööd varsti lõpule jõudma ja võidakse peatselt asuda teose väljaandmisele. Millise hooga tööd tehakse, seda iseloomustab näit. asjaolu, et 1930. a. suvel on olnud karjala sõnavara kogumistöö 7 stipendiaati (Soome karjalaste ja Vene-Karjala põgenikkude seas). Karjala-uurimisteks on kõnesoleval aastal kulutatud 75.000 Smk. (tookord umb. 700.000 Eesti senti)².

Välismaise uurija rõõmuks ja kasutamiseks on selle energilise töö viljana lühikese aja jooksul jõudnud ilmuda juba kolm trüki-

¹ Sellest sõnaraamatu-tööst vt. ligemalt Suomi V j. 12. osa, Suomal. Kirjallisuuden Seuran Vuosikertomus 1930—31, lk. 12—13.

² Vt. säälisamas, lk. 16—17.

märkigi. Nii ilmusid Suomi V j. 13-ndas osas (a. 1932) korraga kaks häälikuloolist uurimust karjala murrete alalt eriti teretunud lisaks napiainesesele H. Ojansuu „Karjala-aunuksen äännehistoria”¹: Tahvo Liljebladi „Tunkuan murteen konsonantismi” (68 lk. + kaart, sisaldab ms. tekstinäiteid sellest seni vähemtuntud Vene Kesk-Karjala murdest; andmed kogutud a. 1927—8 säälseilt põgenikelt Soomes) ja R. E. Nirvi „Suistamon keskusmurteen konsonantismi (96 lk., murdeala kaardiga ja 10 lk. tekstidega Soome riigi piirides Laadogast põhjapool asuva S. kihelkonna karjala-murdest, a. 1928—30 kogutud materjalide põhjal). Vähe hiljem järgnes neile E. Leskinen’ilt tihe kogu täpselt ja hoolikalt väljaantud Tveri ja Novgorodi karjala-murrete tekste „Karjalan kielen näytteitä I” (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 193. osa, Helsinki 1932, 165 lk.) — K. F. Karjalainen’i, V. Alava’, Joh. Kujola’ ja V. R. Petrelius’e kogude põhjal. Esialgu on valitud publitseerimiseks tekste aladelt, kust seni kõige vähem on olemas trükitud aineistiku. Tekstinäidete-sari töötab jatkuda lähimas tulevikus.

Vägisi kipub sulele selliste uurimisedude esitamisel moraal meie oludele: ka keeleuurimise hüvang vajab ms. majanduslikke eeldusi, mida meil on seni olnud üpris napilt.

J. Mg.

Kroonika.

Dr. Julius Zolnai,

end. Kolozsvári, praegune Pécsi ülikooli korr. professor (soome-ugri ja ung. keeleteaduse alal) sai neil päevil 70-aastaseks. Prof. Z. on sündinud Nagysomkút’is 2. dets. 1862. Oma pika-ajalise akadeemilise õppetegevuse kõrval on ta rohkete teaduslikkude publikatsioonidega saanud üheks silmapaistvaimaks ungari vana kirjakeele ja süntaksise uurijaks. Tema teaduslikust toodangust mainitagu eriti: Mondattani búvárlatok (Süntaktillised uurimused, ilmunud a. 1893), Nyelvelméleink a könyvnyomtatás koráig (Meie trükikunsti-eelsed keelilised mälestusmärgid, a. 1894), Magyar oklevélszótár (Ungari ürikute-sõnaraamat, a. 1902—1904, koos I. Szamota’ga), Mondatátszövödés (Kiillause, a. 1926) — rohkearvulisist Magyar Nyelv’is ja Nyelvtudományi Közlemények’ites ilmunud artiklitest kõnelemata. Läänemere-soome keelist on prof. Z. eriti lähedalt tutvunud soome keelega, ms. tehes reise Soomesse ja tõlkides ungari keelde soome kirjandust (E. Leino’t, J. H. Erkkö’t). Tunnustatud teadlasena on ta valitud Soome-Ugri Seltsi, Soome Kirjanduse Seltsi ja Ungari Teadusteakadeemia liikmeks.

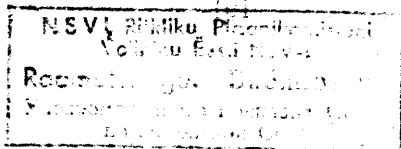
„Eesti Keel” õnnitleb prof. Zolnai’d kui lugupeetud ungari uurijat, kellel alati huvi on jätkunud ka kaugete Läänemere-äärsete hõimude suhtes, 70-aastase sünnipäeva puhul.

¹ Vt. nende pikemat arvustust E. Leskinen’i sulest s. a. „Virittäjä”, lk. 168—174.

Vastutav toimetaja: Julius Mägiste.

Valjaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe” trükk, Tartus. 22. XII 1932.

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(XII aastakäik, 1933)

ilmub Akad. Emakeele Seltsi toimetusel, aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Tellimise hind aastaks sise- maale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sise- maale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, telef. 63). Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55.

Varemad aastakäigud:

I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.

V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.

IX—X aastak., 1930—1931, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinna-
alandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1933. aastakäigu tellijaile annab AES-i juhatus võimaluse osta EK nelja esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. Kirjalikult soovi avaldades — talituse kaudu (Akad. Kooperat.), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Ceder-
berg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.
W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.
A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald
Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdefekstid (erilehtedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 4, Tartu.

Soome-eesti sõnaraamat. Toimetanud Julius Mägiste. AES-i kirjastus,
Tartus 1931. VIII+688 lk. Hind 9 kr. 75 s.

Algsm. 1. silbi eü eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.
Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert
Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

PARIMAKS JÕULUKINGIKS ON Eesti Kirjanduse Seltsi perioodilised väljaanded.

TELLIMISED 1933. A. PEALE SUURTE PREEMIADEGA:

Biograafiline seeria SUURMEESTE ELULOOD.

Aastas 6 raamatut à 120—160 lk., piltidega.

Tellimishind 7 kr. 50 s., mida võib tasuda osakaupa: tellimisel 3 kr., 1. aprilliks 2 kr. 50 s., 1. juuliks 1 kr. 25 s., 1. oktoobriks 75 senti. Poolaastas 4 kr., üksiknumber 1 kr. 50 s., ilukõites 2 krooni.

Ilmub senise mitteperioodilise eluloolise seeria eeskujul, milles senini avaldatud järgmised elulood: Aleksander Suur, Vergilius, Michelangelo, Washington, Beethoven, Hugo, Garibaldi, Darwin, Kivi, Pasteur, Edison.

Populaarteaduslik seeria ELAV TEADUS teine aastakäik.

Aastas 12 raamatut à 80—120 lk., rohkete illustratsioonidega.

Tellimishind 9 krooni, mida võib tasuda osakaupa: tellimisel 3 kr. 50 s., 1. aprilliks 2 kr. 50 s., 1. juuliks 2 kr., 1. oktoobriks 1 kr. Poolaastas 5 krooni, veerandaastas 2 kr. 75 s., üksiknumber 1 kroon, ilukõites 1 kroon 50 senti.

Julgustatud senisest lahkest vastuvõtust lugejate poolt ja teadlikuna oma suurtest rahvus- kultuurilistest ülesannetest jätkab „Elav Teadus“ oma ilmumist endisel kujul. Veelgi enam kui senini tahab ta käsitleda just üldhuvitavaid ja elulähedasi küsimusi ning anda ka praktilisi nõuandeid. Ja veelgi enam püüab ta oma aineid valgustada just eesti seisukohast ja tarvi- tada eesti omade teadlaste kaastööd.

Kirjandusliku kuukirja EESTI KIRJANDUS XXVII aastakäik

ilmub endiselt 12 numbrit aastas. Hind 5 krooni, poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

„Eesti Kirjandus“ toob artikleid kirjanduse, keele, rahvaluule, ajaloo, rahvateaduse, ühiskon- nateaduse, kultuuriküsimuste, filosoofia ja kunsti alalt ning arvustisi ja ülevaateid ilmunud kirjanduse kohta.

Kaasandena ilmub „Eesti raamatute üldnimestik“, mis sisaldab täieliku bibliograafilise üle- vaate Eestis ilmunud raamatuid.

Preemiaid saavad tellijad, kes saavad oma aastatellimised kuni 31. det- sembrini, ühekordses tellimissummas.

Preemiateks antavate raamatute nimestik on avaldatud „Õpetajate lehes“ 25., „Postimehes“ ja „Päevalehes“ 27. novembril ning „Vabas Maas“ 11. det- sembril. Nimestikke saab ka Eesti Kirjanduse Seltsilt.

Preemiateks valitud raamatute nimestik tuleb saata Eesti Kirjanduse Seltsile ühes tellitava teose aastakäigu hinnaga, juurde lisades sellele 60 senti kingi- tud raamatute saatukuludeks.

Raha tuleb sisse maksta Eesti Kirjanduse Seltsi posti jooksvale arvele nr. 2036 või saata otse —

EESTI KIRJANDUSE SELTSIL

Tartu, Suurturg 12, telefon 6-01.